

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Frigjøringsjubileet i Narvik 1995

En studie av Frigjøringskomiteens rolle

Simen Røraas

Masteroppgave i historie ved lektorutdanningen. HIS-3980. Mai 2023.

Forord

Kjære leser,

Jeg vil først og fremst takke min veileder Kari Aga Myklebost, som har vært en uvurderlig støtte gjennom hele prosessen med å skrive denne masteroppgaven. Din ekspertise og veiledning har gjort det mulig for meg å fullføre dette prosjektet. Takk for alle gode råd og ord når jeg har følt meg håpløs.

Jeg vil også takke mine venner, familie og kjæreste for deres støtte og oppmuntring gjennom hele tiden med å skrive denne oppgaven. Disse to årene har vært tøffe, og takk for at dere har vært der for meg når jeg trengte det, og for å ha troen på meg når jeg ikke hadde det selv. Til slutt vil jeg takke alle som har bidratt til dette prosjektet på en eller annen måte. Jeg er takknemlig for deres støtte og oppmuntring.

Jeg håper at denne oppgaven vil bidra til å øke forståelsen og bruken av minnepolitikk og minnekultur i Narvik, og at den kan være til nytte for andre som ønsker å utforske dette emnet.

Simen Røraas

Tromsø, mai 2023.

Innholdsfortegnelse

1.1	Presentasjon av temaet	1
1.2	Hvorfor Narvik?	2
1.3	Problemstilling, avgrensning og oppgavens struktur.....	3
1.4	Teoretisk tilnærming, relevant forskningslitteratur og metode	4
1.5	Kildematerialet og begrensninger	10
2	<i>Kap. 2 - Frigjøringskomiteen, oppnevning, sammensetning, reaksjoner og mandat...12</i>	
2.1	Frigjøringsjubileet 1994-95.....	12
2.2	Frigjøringskomiteens og dets første arbeidsoppgaver	13
2.3	Komiteens opprinnelige sammensetning	16
2.4	Reaksjoner på komiteens sammensetning	19
2.5	Frigjøringskomiteens mandat	21
2.6	Oppsummering.....	22
3	<i>KAP 3 - Frigjøringskomitéens intensjoner og mål med markeringen i Narvik.....23</i>	
3.1	Narvik som mulig lokasjon for nytt nasjonalt monument 1991-1993	24
3.2	Jens Christian Hauge som pådriver for Frihetsmonumentet.....	25
3.3	Delinnstilling til Regjeringen om «Frihetsmonumentet»	28
3.4	Informasjon til ungdom: Utgivelse av litteratur	30
3.5	Velvilje fra øverste hold.....	32
3.6	Andre planer og mål med markeringen.....	34
3.6.1	Alliert deltagelse	34
3.6.2	Programutkastet.....	35
3.6.3	Symboltunge personer	36
3.7	Oppsummering.....	36
4	<i>KAP 4 – Produksjon: Gjennomføring av frigjøringsjubileet i Narvik.....37</i>	
4.1	Høsten 1994 – vår 1995 – De siste forberedelsene.....	37
4.2	Frigjøringsjubileet 7. mai 1995 i Narvik.....	39

4.3	Monumentets rolle i minnemarkeringer: Avdukingen av monumentet	40
4.4	Talenes symbolikk: Kongen, statsministeren og Jens Christian Hauge	44
4.4.1	Gro Harlem Brundtlands tale.....	46
4.4.2	Jens Christian Hauges tale.....	49
4.4.3	Kong Harald Vs tale	50
4.5	Oppsummering.....	53
5	<i>Kapittel 5 - Minnemarkeringens resepsjon – utelukkende positiv?.....</i>	54
5.1	Markeringens mottakelse i lokal og nasjonal presse.....	54
5.2	Veteraner i fokus.....	55
5.3	Ofotens tidende.....	56
5.4	Aftenposten.....	57
5.5	Delte meninger angående monumentet.....	58
5.6	Resepsjonen sammenlignet med andre markeringer i Narvik.....	59
5.7	Markeringen 8. mai	60
5.8	Takkebrev fra veteraner	61
5.9	Oppsummering.....	63
6	<i>Kap 6 Oppsummering og konklusjon.....</i>	64
6.1	Konklusjon	66
6.2	Videre forskning.....	67
	<i>Litteratur og kilder.....</i>	69

1 KAP 1 Introduksjon

1.1 Presentasjon av temaet

Å undersøke jubileer knyttet til andre verdenskrig er et relativt nytt forskingsfelt innenfor historie i Norge. Frigjøringsjubileet i Norge i 1994/95 blir omtalt som det siste store jubileet, mye på grunn av en aldrende generasjon av veteraner som kunne delta. Jubileet var også et rundt tall, noe som gjorde anledningen ekstra spesiell.¹ Minnehistorie er også et felt som de siste årene har trukket til seg en økende grad av oppmerksomhet fra historikere. Et minnehistorisk felt som kanskje er særlig relevant i forhold til Norge, er andre verdenskrig. «Krigen» er fremtredende i det norske kollektive minnet, og det er publisert en stor mengde ulike medierte fortellinger – romaner, spillefilmer, tv-serier osv. – knyttet til perioden, og det kommer flere på løpende bånd i tiden som kommer. Denne avhandlingen vil ta for seg hvordan en bestemt minneaktør har bidratt til å forme det kollektive minnet om andre verdenskrig, mer spesifikt Frigjøringskomiteen oppnevnt av Regjeringen 1991, og dens arbeid med 50-årsmarkeringen for frigjøringen i Narvik i mai 1995. Frigjøringskomiteen besto av medlemmer som fikk ansvar for å planlegge og organisere 50-årsjubileet for frigjøringen fra den tyske okkupasjonen ulike steder i Norge.

Det fins ulike former for kulturell historieformidling i samfunnet, og i denne avhandlingen vil vi se på hvordan minnemarkeringer er en slik kulturell form, og hvordan de spiller en sentral rolle i formidlingen av minnet om andre verdenskrig. En analyse av frigjøringsmarkeringen i Narvik i 1995 kan fungere som et observasjonspunkt for hvilken posisjon krigen har holdt, og holder i det norske kollektive minnet, samtidig som det gir en oversikt over verdiene som ble knyttet til dette spesifikke minnet. Ofte blir minnemarkeringer sentrert rundt et monument, som igjen legger et grunnlag for gjentakende tradisjoner i fremtiden.² Når en deltar ved slike markeringer, er det kanskje for folk flest ikke så vanlig å reflektere over alt arbeidet som faktisk ligger bak en slik anledning. Denne avhandlingen vil ta for seg hvordan frigjøringsmarkeringen i Narvik ble planlagt og produsert av Frigjøringskomiteen, og vil også se på hvordan markeringen ble mottatt av publikum og presse. Avhandlingen vil gjøre rede for, og analysere elementer i komiteens planleggingsprosess og gjennomføringen av minnemarkeringen. Nærmere bestemt vil dette være å se på hvilket innhold komiteen ble enig

¹ Eriksen, *Det var noe annet under krigen*, 1995: 120

² Eriksen, 1995: 120.

om at jubileet i Narvik burde inneholde, inkludert det symbolske innholdet i markeringen, med avdukingen av et nytt nasjonalt frihetsmonument i Narvik, og taler av offentlige personer som tok del i markeringen. Til slutt vil avhandlingen også ta for seg eksempler på hvordan jubileet ble mottatt ved å se på presseomtale.

Frigjøringsjubileet i Narvik var del av det nasjonale 50-årsjubileet for frigjøringen av Norge under andre verdenskrig. Jubileet ble feiret med en rekke arrangementer, blant annet med avdukingen av Frihetsmonumentet i byen, og det var også en rekke kulturarrangementer, konserter og utstillinger. Markeringen foregikk over to dager 7-8. mai 1995, der Frigjøringskomiteen hadde ansvar for en nasjonal markering den 7. mai. Avhandlingen vil også i noe grad diskutere gjennomføringen av markeringen i Narvik den 8. mai, som foregikk i hovedsak i regi av Narvik kommune, og drøfte i hvilken grad denne eventuelt skilte seg fra den nasjonale markeringen dagen før.

1.2 Hvorfor Narvik?

Narvik var en viktig havn for eksport av jernmalm fra Sverige, og var dermed et strategisk viktig område for begge sidene i krigen. Allierte styrker, inkludert britiske, polske og franske tropper, gjenerobret Narvik fra tyskerne i mai 1940 etter blodige kamper som varte i flere uker. Frigjøringen av Narvik var en av de første allierte seirene i krigen og fikk derfor stor symbolsk betydning, også utenfor Norge. Skildringene om Kampene rundt Narvik har også fått en gjenopplivning med det nye tre binds verket *Andre verdenskrig i Nord*, mer spesifikt i Dalmo og Engs kapittel om Felttoget i Nord-Norge i 1940.³ Årsaken til at avhandlingen har valgt å stille Narvik i sentrum av denne oppgaven, er som vi skal se i denne avhandlingen, at Narvik var en av byene, sammen med Kirkenes, som det ble lagt mest tyngde på når det gjaldt krigsminnemarkeringer i Nord-Norge. Selve slaget om Narvik har gjennom et stort antall historiske presentasjoner, blant annet i form av historiske faglitteratur som for eksempel Asbjørn Jaklins *Kampen om Narvik – 62 desperate dager*, blitt omtalt som Hitlers første nederlag i andre verdenskrig. Kampene som ble ført i området fra 9. april til 10. juni 1940 var det største slaget på norsk jord under krigen, og ble samtidig kategorisert som et internasjonalt felttog fra alliert side. Over 10 000 norske soldater, som kom fra flere kanter i landet, deltok i kampene. I tillegg til de norske soldatene, var det i det store 25 800 soldater fra alliert side

³ Dalmo, K & Eng, V. 2020. «Felttoget i Nord-Norge i 1940». I Fredrik Fagertun (red.), *Overfall og okkupasjon. Andre verdenskrig i nord*. Orkana Akademisk.

fordelt på britisk, polsk og fransk side.⁴ Kampen om Narvik fikk stor betydning norsk krigshistorie i tiårene som fulgte, og dette gjorde at byen samtidig ble en naturlig samlingsplass for aktører og deltakere som hadde en tilknytning til hendelsene. Omfanget på antall mennesker som ble berørt gjør også at markeringene imperativt måtte foregå i en større skala enn ellers i landet. Frigjøringsjubileet i 1995 ble derfor en grandios hyllest til ofrene og innsatsen som ble gjort av både soldater og sivile under krigen og samtidig en anerkjennelse av byens viktige rolle i krigshistorien. I skrivende stund kan en også forvente en enda større porsjon oppmerksomhet rettet mot byen og hendelsene som fant sted i 1940, med nyttingen av filmen *Kampen om Narvik*, som etter en rekke utsettelse hadde premiere i desember 2022. Filmen portretterer synsvinkelen til både norske soldater, samt den sivile parten som også ble kraftig berørt av krigshendelsene.⁵

1.3 Problemstilling, avgrensning og oppgavens struktur

Avhandlingens hovedproblemstilling er å se på Regjeringen representert ved Frigjøringskomiteen som minneaktør. På et generelt nivå vil oppgaven svare på følgende: Hvordan ble frigjøringsjubileet i Narvik markert i 1995, og hva var Frigjøringskomiteens rolle i planleggingen og gjennomføringen av markeringen? Avhandlingen vil være en gjennomgående analyse av Frigjøringskomiteens arbeid med planlegging og gjennomføring av frigjøringsjubileet 1995 i Narvik. Den vil vise hvilke intensjoner og målsetninger Frigjøringskomiteen hadde for markeringen og hvordan denne ble gjennomført. Avhandlingen vil se på hvilken symbolikk som ble brukt for å fremme de målene som komiteen hadde for markeringen. Avhandlingens avgrensning vil være å hovedsakelig fokusere på Frigjøringskomiteens arbeid. Avhandlingen vil derfor undersøke nærmere hvordan Frigjøringskomiteen satte sitt preg på minnemarkeringene over et tidsperspektiv på nesten fire år, og hvordan utfallet av dette ble. Det var flere aktører involvert, som for eksempel Forsvaret og andre instanser, men av hensyn til oppgavens lengde vil ikke dette bli dekket i like stor grad.

Oppgavens struktur følger tre begreper som er sentrale for analysen: Intensjon, produksjon og resepsjon av frigjøringsmarkeringen i Narvik. Avhandlingen vil innledende forklare Frigjøringskomiteens rolle, mandat og sammensetning for å gi et innblikk i dynamikken innad

⁴ Jaklin, *Kampen om Narvik – 62 desperate dager*, 2018: 7.

⁵ Skjoldbjærg, 2021, *Kampen om Narvik*. Film.

i komitéen og forutsetningene for dens arbeid. Deretter vil avhandlingen analysere arbeidet som ble gjort kronologisk fra komiteen ble nedsatt i 1991 og frem til gjennomføringen av markeringen i 1995. Her tar jeg for meg komitéens hovedmål med markeringen og hvordan de strukturerte og organiserte arbeidet sitt i henhold til markeringen i Narvik. Et helt sentralt element i Frigjøringskomiteens arbeid med markeringen ble etter hvert opprettelse av et nytt monument i Narvik til minne om frigjøringen. Oppgaven vil analysere symbolikken som Frigjøringskomiteen ønsket å få fram gjennom det nye monumentet. I lys av problemstillingen til avhandlingen, vil det også være hensiktsmessig analysere taler som ble holdt ved anledningen. Disse ble holdt av både Kong Harald V, statsminister Gro Harlem Brundtland og den profilerte motstandsmannen Jens Christian Hauge, og en større del av oppgaven som ser på produksjonen av minnemarkeringen vil omfatte dette. Det vil også være hensiktsmessig å se på hvordan *verdiene* og det *autentiske*, sett i lys av Anne Eriksen sine teorier ble formidlet her.⁶ Dette vil oppgaven gjøre ved å både se på de konkrete talene, men også hvordan ordene ble mottatt av lokal og nasjonal presse, og dette vil bli diskutert i kapittel 4 om produksjon og kap. 5 om resepsjon. Oppgaven vil også drøfte hvordan minnemarkeringen i Narvik forholder seg til grunnfortellingen om andre verdenskrig, slik vi finner denne beskrevet hos blant andre Anne Eriksen og Ola Svein Stugu. Til slutt vil avhandling oppsummere relevante og konkrete funn som til sammen viser et bilde av Frigjøringskomitéen som minneaktør.

1.4 Teoretisk tilnærming, relevant forskningslitteratur og metode

Det teoretiske perspektivet i denne oppgaven er hentet fra feltet minnehistorie, noe som er et komplekst og flerfaglig teoretisk felt med forskjellige innfallsvinkler. Minnehistorie utviklet seg gjennom 1900-tallet i ulike retninger og har vært tema for mye diskusjon blant historikere. En av de mest relevante retningene for denne avhandlingens analyse er teorien om kulturelt minne, utviklet i stor grad av ekteparet Jan og Aleida Assmann. Kulturelt minne er blitt anvendt både innenfor historie, men også andre felt slik som sosiologi, psykologi, arkeologi og religiøse studier.⁷ Kort fortalt kan en si at kulturelt minne er bundet til materielle objektiviseringer, som er opprettet for konkrete formål. Kulturelt minne transporterer et sett med låst innhold og mening, og dette blir behandlet og tolket av det Jan Assmann kaller

⁶ Eriksen, 1995: 125.

⁷ Errl & Young, *Memory in culture*, 2011: 27.

«*trained specialists*», eller *minneaktører*.⁸ Avhandlingen vil undersøke Frigjøringskomitéen som en slik aktør innenfor det kulturelle minnet i Norge om andre verdenskrig.

«Minne» er et begrep som kan relateres både til individet og samfunnet generelt. Ola Svein Stugu skriver i sin bok *Den andre verdenskrigen i norsk etterkrigsminne*, om hvordan minne både kan være individuelt og kollektivt, men når minnet er parallelt og blir delt innenfor sosiale fellesskap, blir det kalt kollektive minner, et begrep som stammer fra Maurice Halbwachs sine teorier. Der kollektive minner også blir nedfelt i kulturprodukt, kan en snakke om en minnekultur.⁹ Kollektivtradisjonen gir en innsikt som går utenfor det individuelle, der den setter de enkelte minnene inn i en større kontekst som gir dem økt betydning, også for senere generasjoner som ikke har opplevd begivenhetene som tradisjonene referer til. Hvordan kollektive minner blir formet og reproduisert gjennom ulike former for kommunikasjon og spredning av kulturprodukt er et bærende element i dannelsen av kollektivtradisjoner i følge Stugu.¹⁰

Å se hvordan minnemarkeringen i Narvik forholder seg til grunnfortellingen om andre verdenskrig vil være hensiktsmessig i denne avhandlingen. Stugu beskriver hvordan grunnfortelling kan forstås som narrative rammer.¹¹ Dette innebærer fortellingsmønstre som kan bli gjentatt og reproduisert gjennom forskjellige historiske praksiser. En grunnfortelling har en tydelig start og slutt, og i forhold til krigen i Norge, starter den med invasjonen 9. april 1940, og slutter med frigjøringen 8. mai 1945.¹² Denne oppgaven vil vise hvordan minnemarkeringer om krigen i Norge som regel forholder seg til den patriotiske grunnfortellingen. Den patriotiske grunnfortellingen forklares ifølge Stugu som et narrativ der rollefordelingen mellom helter og skurker er klar, i likhet med ære og skam. Heltene er i motstanden, og her er kong Haakon det fremste symbolet.¹³ Stugu forklarer også hvordan offentlige organiserte minnehøytider spiller en viktig rolle i stadfestingen av hva slags minner de som styrer et land finner verdifulle å markere og vedlikeholde. Markeringene får derfor en funksjon med å legitimere samfunnsmaktene som verdige arvtakere og ivaretakere av ideal og verdier samfunnet ønsker å holde høyt. Minnemarkeringer om 9. april 1940 og 8. mai 1945

⁸ Errl & Young, 2011: 29.

⁹ Stugu, *Den andre verdenskrigen i norsk etterkrigsminne*, 2021: 15.

¹⁰ Stugu, 2021: 16.

¹¹ Stugu, 2021: 39.

¹² Stugu, 2021: 39.

¹³ Stugu, 2021: 39.

faller godt inn i et slikt mønster ifølge Stugu.¹⁴ Fra rundt 1990 har minnemarkeringene om krigen forandret karakter, da det skjedde en forandring når veterangenerasjonen begynte å minke. Fra å være dem som stilte opp for å minne og hedres, var det i økende grad de som skulle minnes. Ved 50 årsmarkeringen i 1995 ble det gjennomført en stor mengde veteranintervju, da det man mente at det var viktig å bevare minnene til de som hadde deltatt i krigen for ettertiden.¹⁵

For å analysere frigjøringsjubileet i Narvik vil det være hensiktsmessig å se på de spesifikke aspektene ved markeringen. Av den grunn er det viktig å avklare noen sentrale begreper innenfor analyse av minnemarkeringer. Kari Aga Myklebost og Joakim Aalmen Markussen skriver i sin artikkel *Dragkamp og balansegang. Frigjøringsmarkeringene i Kirkenes 1954-1994: Et minnepolitisk perspektiv*, utdypende om minnepolitikken som ble ført av Norge gjennom den kalde krigen overfor Sovjetunionen.¹⁶ I artikkelen gjør de rede for en metodisk tilnærming for å bedre forstå markeringenes betydning. Dette er tre hovedbegreper som vil bli benyttet også i denne avhandlingen; intensjon, produksjon og resepsjon. Intensjon handler om hva markeringens planleggere ønsker å oppnå med markeringen og hvilke motiv som ligger bak. Videre er produksjon hvordan markeringen arrangeres, og hvilke meningsbærende narrativ som etableres gjennom taler og symbolske handlinger. Resepsjon er rettet mot hvordan en markering blir mottatt, om deltakelse og opplevelse. Ved å undersøke disse tre elementene ved en minnemarkering, kan en lettere se hvilke symbolske elementer og begreper som velges ut for å sette fortida inn i en ramme som oppleves som viktig og gir mening i samtiden.¹⁷ Målet med analysen vil være å se hvordan jubileet ble gjennomført i et iscenesettingsperspektiv. Sentralt her, blir å undersøke hva slags aktører som har vært involvert, enten det er personer, organisasjoner eller institusjoner.¹⁸ Videre er handlinger som ble tatt i bruk i feiringen, eksempelvis taler, seremonier og utstillinger viktig å adressere. Til slutt er det hensiktsmessig å se hva slags fortelling aktørene velger når de setter jubileet ut i livet, og hva slags budskap man samler seg rundt.¹⁹

¹⁴ Stugu, 2021: 65.

¹⁵ Stugu, 2021: 67.

¹⁶ Myklebost & Markussen. *Dragkamp og balansegang. Frigjøringsmarkeringene i Kirkenes 1954–1994: Et minnepolitisk perspektiv. Nordisk Østforum*, 35, 2021.

¹⁷ Myklebost & Markussen, 2021: 62.

¹⁸ Aagedal, O. Innledning: Å feire fortiden. I Aagedal O., Botvar, K., Brottveit, Å. (Red.) *Kunsten og jubilere*. 2017: 14.

¹⁹ Aagedal, 2017: 14.

Anne Eriksen skriver i sin bok *Det var noe annet under krigen* fra 1995, om hvordan jubileer og markeringer spiller en viktig rolle i norsk kollektivtradisjon om andre verdenskrig. Hun legger her vekt på hvordan videreføringen av kollektivtradisjonen til barn og unge fungerer som en innvielse inn i dette fellesskapet. Denne nye generasjonen blir gjort til fullverdige medlemmer av det nasjonale fellesskapet gjennom deltakelse i minnemarkeringer. Ved disse anledningene blir videreføring av kunnskap og opplæring av de unge ofte fremhevet som helt vesentlig for innlemmingen i kollektivtradisjonen.²⁰ I tillegg til å videreformidle kunnskap til ungdommen, har disse markeringene ifølge Eriksen også et konserverende aspekt.

Markeringene er en feiring som bekrefter de verdiene som kollektivtradisjonen kan fortelle at ligger i historien. I minnemarkeringer om andre verdenskrig blir det både direkte og indirekte uttrykt at samfunnet ser det som viktig å opprettholde og videreføre disse verdiene i samtiden i det norske samfunnet.²¹ Eriksen forklarer også hvordan et minnearrangement benytter fysiske samlepunkt. Dette kan ofte være en bauta eller et eller annet monument, og avduking av slike kan bringe med seg en form for høytidelighet hvor minneaktører tar i bruk symboler og symbolske handlinger som forteller om hvilke verdier og fortellinger om fortida som er viktige for samfunnet. Opprettholdelsen av slike verdier og fortellinger kan også bli gjort ved fremtidige markeringer ved de samme monumentene med bekransninger og taler.²²

Monumenter kan ha en helt avgjørende betydning for forståelsen av historie, både for enkeltindivider, men også for et samfunn. Eriksen skriver i *Minne, myte og historie* om hvordan monumenter spiller en rolle i forvandlingsprosessen fra historie til minne. I en privat dimensjon skjer forvandlingen når et enkeltmenneske besøker et monument og det knyttes bånd mellom personen og «historien», som er den kunstneriske abstraksjonen i form av et monument. Samtidig er ikke denne forvandlingsprosessen kun overlatt til det private, da det er ofte stramt regissert hva som er historiske steder og hvordan disse skal leses eller tolkes.²³ Forholdene er her lagt til rette for at forvandlingen fra historie til minne skal skje, gjennom at stedet blir «kodet» med en mening som skal kunne avleses av den som er til stede. Kodingen skjer ved å sette opp et monument med bestemt symbolikk, som i sin tur bidrar til en stedliggjøring av en kollektivtradisjon. Monumentet har også en dobbel funksjon innenfor forvandlingen fra historie til minne. Den skal minne seeren om det som har skjedd, samtidig

²⁰ Eriksen, 1995: 120.

²¹ Eriksen, 1995: 121.

²² Eriksen, 1995: 121.

²³ Eriksen, *Historie, minne og myte*, 1999: 94.

som den minner seeren på betydningen dette har hatt og fortsatt har. Monumentet blir da et koblingspunkt der historien og individet møtes, og opplevelsen for individet blir en grobunn for egne minner.²⁴ De fysiske minnene om krigen i Norge har både blitt mer synliggjort og økt i omfang de siste tiårene. Av den grunn har de fått en stadig viktigere rolle i å holde fast, men samtidig også videreutvikle det kollektive minnet om krigen.²⁵ Videreføring av kollektivtradisjonen til nye generasjoner er et essensielt aspekt ved minnemarkeringer. Ved disse anledningene blir minnemarkeringer et slags ritual der samfunnet minnes sin historie ved å fremkalle viktige deler av den på nytt. Gjennom dette ritualet blir det ifølge Eriksen direkte og indirekte uttrykt at samfunnet ser det som imperativt å opprettholde og videreføre verdier som kollektivtradisjonen kan fortelle at ligger i historien.²⁶ Eriksen understreker også hvordan det er spesielt viktig at de unge er til stede under fremtreden av offentlige personer, da det er viktig at de får lære om krigen og at de selv gir uttrykk for at de erkjenner verdien av det som minnes.²⁷ Relevant for avhandlingen vil derfor være å se hva slags symbolikk som legges i det nye monumentet som ble avduket i Narvik i 1995, samt hvilke narrativ som blir synliggjort i talene ved avdukingen av monumentet.

Det finnes et utvalg litteratur og forskning som har dekket krigsminnemarkeringer i Nord-Norge tidligere, deriblant Narvik og Kirkenes. Joakim Aalmen Markussen skriver i sin doktorgradsavhandling *Krigshistoriens livsløp: Samspillet, konkurransene og kampene om iscenesettelsen av Nord-Norges krigshistorie*, omfattende om minnemarkeringer som har funnet sted i Narvik gjennom perioden 1945 og frem til 1990-tallet. Avhandlingen er i hovedsak en gjennomgående diskusjon om hvorvidt Nord-Norges krigshistorie har blitt underdokumentert eller ikke.²⁸ Jeg har funnet avhandlingen til Markussen som relevant og hjelpsom i mitt arbeid, da han gjennomgående gir en oversikt over hvordan krigsminnemarkeringer i Nord-Norge har utspilt seg gjennom etterkrigstiden. Markussen diskuterer også bruk av symbolikk og taler, slik jeg også vil gjøre i denne avhandlingen.²⁹

I tillegg til Markussen, finner jeg også Clemens Maiers avhandling *Making Memories – The Politics of Remembrance in Post war Norway and Denmark* som relevant forskning på

²⁴ Eriksen, 1999: 95.

²⁵ Stugu, 2021: 146.

²⁶ Eriksen, 1995: 120.

²⁷ Eriksen, 1995: 128.

²⁸ Markussen, *Krigshistoriens livsløp: Samspillet, konkurransene og kampene om iscenesettelsen av Nord-Norges krigshistorie*, doktorgradsavhandling, UiT Norges arktiske universitet, 2021.

²⁹ Markussen, 2021.

området. I denne avhandlingen går Maier dypere inn på hvordan narrativet om andre verdenskrig har blitt formet gjennom ulik kulturell historieformidling. Hovedvekten i hans forskning som er relevant for denne avhandling er hvordan «patriotiske minner» oppstod i Norge og Danmark i etterkrigstiden. Maier har også i noe grad diskutert betydningen av Frigjøringsjubileet i 1994/95, men dette er med et mer generelt perspektiv, og ikke like mye spesifikt inn på én markering slik som denne avhandlingen vil gjøre. Maiers forskning har samtidig gitt meg en pekepinn på hvordan Frigjøringsjubileet i Narvik i 1995 kan ha en betydning på et mer generelt plan.³⁰

Det metodiske aspektet ved avhandlingen handler om å finne kilder og å lese dem på måter som belyser oppgavens problemstilling. Det er flere underpunkter som jeg har forsøkt å følge systematisk gjennom hele avhandlingen, fra innhenting av kildemateriale, til analyseringen av planleggingen, innholdet i og mottakelsen av markeringene. For det første har det vært et ønske om å se på hvordan planleggingsprosessen har foregått. Her har målet vært å analysere hvem som var involvert, hvordan beslutninger ble tatt, og om det var noen konflikter eller kontroverser i planleggingen. En stor del av det metodiske arbeidet har vært å finne kildemateriale til avhandlingen. I forkant av skriveprosessen måtte jeg skape en oversikt over hvilke kilder som ville i høyest grad svare på avhandlingens problemstilling. Jeg forstod raskt at Frigjøringskomiteen var en sentral aktør. For å komme dypere inn på Frigjøringskomitéens arbeid så måtte jeg til Riksarkivet i Oslo for å undersøke dokumenter knyttet til Statsministerens kontor. I forkant av besøket her, benyttet jeg Arkivportalens nettsider for å forhåndsbestille dokumenter jeg fant relevante. Det andre metodiske elementet avhandlingen legger vekt på, er lesemåter som åpner for å analysere markeringen ut ifra tre prinsipper som nevnt ovenfor, og dette er intensjon, produksjon og resepsjon. Jeg har derfor gjennomgått kildemateriale med en kvalitativ metodisk tilnærming som vektlegger disse elementene. Mer spesifikt har tekstanalyse og historisk tolkning vært en sentral tilnærming med denne avhandlingen. Mye av dette er basert på analyse av møtereferatene og andre dokumenter innad i komitéen. Her har jeg forsøkt å etablere empirisk etterprøvbare fakta ut fra kildematerialet ved å nærlese dem. Deretter har målet vært å sette faktaene inn i en historisk

³⁰ Maier, *Making Memories – The Politics of Remembrance in Postwar Norway and Denmark*. European University Institute. 2007.

meningsbærende sammenheng, som lettere kan skape et bilde over Frigjøringskomiteens intensjoner og mål med markeringen.³¹

For å finne aviser som omhandlet markeringen i Narvik, ble Nasjonalbibliotekets digitaliserte avisdatabase brukt som en sentral ressurs. Nøkkelord som "Frigjøringskomitéen", "frigjøringsjubileet" og "minnemarkering Narvik" ble benyttet for å søke etter relevant avismateriale. Videre ble område og datoer brukt som avgrensning for å sikre at treffene var så relevante som mulig. Gjennom denne søkeprosessen dukket det opp flere lokalaviser som kunne undersøkes nærmere. Bruk av Nasjonalbibliotekets database gjorde det mulig å få tilgang til et bredt spekter av aviser fra både hele landet og lokalt, noe som var avgjørende for å få et helhetlig bilde av markeringen og jubileet. Under prosessen med å innhente kilder har jeg vært i kontakt med flere sentrale personer. Jeg forsøkte i flere omganger å kontakte medlemmer av komitéen som fortsatt var i live, men dette viste seg å bli vanskelig, da de var godt over 90 år gamle. Jeg kom derimot i kontakt med den daværende pressesjefen for statsministerens kontor, Øivind Østang som ga meg gode tips til hvor jeg kunne finne presserelatert materiale om Frigjøringskomitéen. Espen Gangvik, kunstneren som skisserte Frihetsmonumentet er annen sentral person jeg har hatt kontakt med i prosessen med denne avhandlingen. Han tilsendte meg dokumenter om sitt arbeid med monumentet som har vist seg svært hjelpsomt.

1.5 Kildematerialet og begrensninger

Oppgaven baserer seg hovedsakelig på kilder som oppbevares ved Riksarkivet i Oslo (RA). Dette er kilder som er knyttet til Statsministerens kontor, og som er merket med Frigjøringsjubileet, Frigjøringskomitéen og Frihetsmonumentet. Arbeidet med å innhente kildemateriale relatert til Frigjøringskomiteen og Frigjøringsjubileet, er blitt gjort med mål om å få mest mulig oversikt over arbeidet som ble utført i en fire-års periode fra 1991-1995. Som konsekvens er mesteparten av mitt kildemateriale møtereferater og korrespondanse mellom aktørene i komiteen. Korrespondanse mellom personer som stod utenfor komitéen har også blitt tillagt vekt. Frigjøringskomiteen arbeidet med markeringer over hele landet, og ettersom denne avhandlingen kun tar for seg minnemarkeringen i Narvik, er det mye av innholdet i møtene som ikke er relevant for min problemstilling. Dette gjelder for eksempel

³¹ Ryymin, T. Å arbeide med tekstanalyse. I Melve, L. & Ryymin, T. (Red.) *Historikerens arbeidsmåter*. 2018: 45-46.

markeringene i Oslo og Trondheim, som også var av betydelig størrelse og som komiteen hadde ansvar for, men som ikke vil bli dekket her. Under kildeinnhentingene har jeg forsøkt å finne materiale som viser intensjonene komiteen har hatt, samt hvilke føringer og mandat de arbeidet utfra. Det har også vært et mål å se på korrespondansen mellom komiteen og ulike organisasjoner, og deler av statsadministrasjonen på regionalt og lokalt plan, som på sin side har vært delaktige i forberedelsene. Her har korrespondanse mellom komiteen og Narvik kommune, spesielt med ordfører Odd G. Andreassen, vært sentralt. Hovedsakelig er primærkildene til avhandlingen korrespondanse og møtereferater direkte knyttet til frigjøringskomiteens interne arbeid. Derfor åpner kildematerialet for å beskrive hvordan organisasjonen og det administrative arbeidet ble utført av komiteen i forkant. Avhandlingen tar også i bruk pressemeldinger, taler, programutkast og andre deskriptive kilder som forklarer hvordan markeringen ble planlagt og gjennomført.

I tillegg til å se på arkivmateriale fra RA, har jeg for å se hvordan minnemarkeringene ble gjennomført og mottatt, tatt i bruk ulike avisartikler og pressemeldinger fra perioden 1985-2005. Avisene er i hovedsak lokalaviser fra området i Narvik. Mye av materialet relatert til markeringen i Narvik er fra avisene *Fremover* og *Ofotens Tidende*. Samtidig har jeg også brukt riksaviser slik som *Aftenposten*. Til sammen gir dette materialet innblikk i hvordan frigjøringsmarkeringen ble gjennomført og mottatt av både lokalbefolkning og media. Det har også gitt et bilde av hva som ble vektlagt ved markeringen. Utdrag i avisene fra taler fra skikkelser som deltok i markeringen er også av interesse med denne kildetypen.

En innvending angående mitt kildemateriale, er at jeg gjerne skulle ha hatt mer utfyllende arkivmateriale å forholde meg til. Det viste seg at det var mye av kildemateriale som jeg var avhengig av å reise fysisk til, noe som ble vanskelig å gjennomføre med et kort tidsskjema. I forkant av besøkene mine til RA, var jeg ikke klar over hva boksene og mappene med dokumenter inneholdt rent konkret. Som student, boende i Tromsø, var det også begrenset med tid jeg kunne tilbringe i Oslo. Jeg var derfor avhengig av å sortere og ta bilder av materiale jeg fant relevant, innenfor en kort tidsramme. Som konsekvens, kan det derfor være mulig at det er elementer i kildematerialet som kan ha vært mer relevant for oppgaven enn jeg først antok. Det er fortsatt noen ubesvarte spørsmål i avhandlingen, og jeg skulle gjerne ha hatt mer kildemateriale knyttet til korrespondanse mellom komiteen og undergrupper som også var ansvarlige for deler av markeringen. Jeg skulle også gjerne hatt mer kildemateriale knyttet til aktører som har hatt påvirkning på komiteen, først og fremst Jens Christian Hauge. Jeg skulle også veldig gjerne ha undersøkt mer om Forsvarets rolle i markeringen i Narvik.

Det viste seg vanskelig å finne kildematerialet angående dette. Jeg forsøkte i flere omganger å kontakte personer innenfor Forsvarsdepartementet for å høre om de kunne bistå meg med å finne kildemateriale, men dette stoppet her. Jeg fant heller ingenting ved RA som kunne belyse Forsvaret ytterligere som minneaktør.

2 Kap. 2 - Frigjøringskomiteen, oppnevning, sammensetning, reaksjoner og mandat

2.1 Frigjøringsjubileet 1994-95

Frigjøringsjubileet i 1994/95, var frem til nevnte årstall, den største minnemarkeringen knyttet til andre verdenskrig i Norge. Jubileet var en landsdekkende begivenhet som berørte alle regionene i Norge fra Oscarsborg ved Drøbak i sør, til Kirkenes i nord. Jubileet fant hovedsakelig sted 3. til 8. mai 1995, men hadde også omfattende markeringer i Kirkenes høsten 1994, der temaet var frigjøringen av Øst-Finnmark fra tysk okkupasjon i oktober 1944. Jubileet inneholdt både mindre lokale markeringer, samt større hovedmarkeringer i byer som har en sentral plass i minnet om krigen i Norge. Det var også fjernsynssendte begivenheter i Oslo Spektrum, og disse ble sendt på rikskanalen NRK. De lokale markeringene ved jubileet ble ansett som vel så viktig som de nasjonale, og også her ble det lagt stor innsats fra Regjeringen, som på sin side holdt tett kontakt med kommunene som styrte markeringene med sine egne komiteer. I arbeid med storslåtte minnemarkeringer på landsbasis i Norge slik som frigjøringsjubileet, er det naturlig at det foreligger en viss form for hierarki mellom de ulike etatene som er ansvarlige for planlegging og gjennomføring. Dette krever derfor et sentralt organ på toppen med klare føringer på hvordan minnemarkeringene både skal se ut og foregå.

50-årsmarkeringen for frigjøringen fra tysk okkupasjon var av spesiell betydning, noe som også innholdet i de tidlige forberedelsene representerer. Det var derfor naturlig å ha en større og bredere ramme for både deltakelse, arrangementer og forskjellige aktører. I tillegg var det som nevnt en oppfatning om dette kunne bli den siste store markeringen der en større andel gjenlevende krigsveteraner som deltok i kampene ved Narvik kunne være til stede.³²

³² RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Notat til Statsministeren fra Dag Berggrav 5.11.1991.

Frigjøringsjubileet var hovedsakelig en stor suksess, og takkebrev fra både nordmenn og internasjonale deltakere rant inn til Frigjøringskomiteen i etterkant av gjennomføringen. De brev som har blitt tatt vare på ved RA, viser korrespondansen knyttet til de største markeringene som hadde internasjonal deltakelse, slik som Narvik og Kirkenes. Blant disse var et brev fra førsteviseformann i Russlands krigsveterankomité, A. Maresjev. Han skrev personlig til komiteens leder Dag Berggrav om hvordan de russiske veteranene som hadde deltatt ved markeringen ble rørt av oppmerksomheten Kong Harald og Regjeringen viste dem under frigjøringsmarkeringen i Kirkenes.³³ Dette er en indikasjon på hvordan jubileet betydde mye for mange, og ikke bare nordmennene som deltok. Jubileet krevde grundig forberedelse og det er derfor naturlig å avgrense området som analyseres i forbindelse med dette. Av denne grunn ser jeg det naturlig for oppgaven å konsentrere seg om Narvik.

2.2 Frigjøringskomiteens og dets første arbeidsoppgaver

Ved ulike offisielle arrangementer og markeringer organisert av Regjeringen, blir det som regel satt ned en egen komité med ansvar for planlegging og gjennomføring av begivenhetene. Dette er ofte komiteer med et spesifikt utvalg personer, enten med nær tilknytning til, eller en annen organisatorisk egenskap som kan være til fordel for arbeid i en stor skala. Frigjøringskomiteen var en slik komité, utpekt og underlagt av Regjeringen med hensikt i å forberede frigjøringsjubileet for andre verdenskrig i et nasjonalt perspektiv i Norge i 1994/95.³⁴ Det skal også påpekes at *frigjøringskomité* er et begrep som også ble brukt på kommunalt nivå, henholdsvis med lokalt innsatte medlemmer med ansvar for organisasjon av lokale minnemarkeringer, men i denne oppgaven vil *Frigjøringskomiteen* bli benyttet om den sentrale statlige komiteen nedsatt av regjeringen, med et avgrenset fokus på deres arbeid innad, men også hvordan korrespondansen mellom dem og ulike aktører har foregått på det lokale plan. Komiteen er av lignende karakter som tidligere komiteer, som også har innehatt samme ansvar og kan dermed likestilles med blant annet komiteen for å planlegge markeringen for 9. april 1990, samt 25-års markeringen for frigjøringen i 1970, og markeringer på 1980-tallet. I disse komiteene har det også blitt lagt vekt på jevnlig møter i

³³ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004/. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Dag Berggrav fra A. Maresjev 28.11.1994.

³⁴ «Komité skal planlegge 50-årsdagen for Frigjøringen i 1995» Pressemelding. Statsministerens kontor. 07.11.1991.

forkant av jubileene, men det er lite som tyder på at det var av lik størrelse som frigjøringskomiteen nedsatt i 1991.

En fullstendig oversikt over den innledende prosessen med å velge medlemmer til komiteen, er det lite skriftlige kilder på knyttet til statsministerens kontor. Det er mye mulig at dette er noe som har foregått internt, eller at utvalget allerede hadde vært fastsatt og planlagt i en lengre periode. Det er derimot mulig å tolke Regjeringens intensjoner og vektlegging med å se nærmere på den spesielle sammensetningen til komiteén. Det offentlige kildematerialet knyttet til utnevnelsen og offentliggjøringen av komiteen, blir presentert i en pressemelding datert 7. november 1991. Pressemeldingen presiserer hvordan komiteen består av representanter med ulik bakgrunn: «Som ved tidligere frigjøringsjubiléer består komiteén av representanter for sivile og militære myndigheter, og for friville organisasjoner.»³⁵ Regjeringen gjør i pressemeldingen det tydelig at jubileet i 1995 skulle være en bred og verdig markering av hva både krigstiden og frigjøringen betød for Norge. Daværende statsminister Brundtland uttrykte i pressemeldingen følgende: «For dem som selv deltok i krigshandlinger eller motstandskamp vil dette være et særlig viktig jubileum.»³⁶ Pressemeldingen formidler også hvordan frigjøringsjubileet skulle være grundig forberedt, med en hovedvekt på samarbeid mellom offentlig og frivillig sektor, og derfor skulle representantene i komiteen representere dette.³⁷ På samme måte som ved tidligere frigjøringsjubiléer, skulle komiteen oppnevnes med representanter fra myndighetene, relaterte organisasjoner og Forsvaret. Avslutningsvis i pressemeldingen, er det et avsnitt som omhandler Forsvarets tidligere rolle ved minnemarkeringer i Norge. Forsvaret hadde opp mot 1970-tallet, vesentlig mer ansvar angående frigjøringsmarkeringene 8. mai. Dette ble gjort av Forsvaret og berørte organisasjoner, men i etterkant har derimot det offentlige, i form av Regjeringens utpekte komiteer, tatt over ansvaret planleggingen og gjennomføringen. Samordning og ansvaret lå ved 50-årsjubileet helt tydelig hos Regjeringen når det gjaldt de største markeringene, mens Forsvaret nå hadde en mer begrenset rolle.³⁸ Årsaken til at Forsvaret fikk en forminskert rolle i denne markeringen, var basert på omfanget av jubileet,

³⁵ «Komité skal planlegge 50-årsdagen for Frigjøringen, i 1995». Pressemelding. Statsministerens kontor. 07.11.1991.

³⁶ «Komité skal planlegge 50-årsdagen for Frigjøringen, i 1995». Pressemelding. Statsministerens kontor. 07.11.1991.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

sammenslått med at antallet veteraner som deltok aktivt begynte å falle fra.³⁹ Jubileet ble et stort og omfattende landsdekkende jubileum som ville kreve mye ressurser og tid. Dette kan være en av årsakene til at Regjeringen ville den i større grad skulle bli statlig styrt enn ved tidligere jubileer.

De første innledende møtene angående opprettelsen av en komité til å planlegge Frigjøringsjubileet, bar preg av en erfaringsdeling mellom komiteer som hadde hatt lignende ansvar tidligere. Allerede i november 1990, fant et innledende møte sted ved statsministerens kontor, sammen med komiteen som hadde planlagt 50-årsmarkeringen for 9. april 1940, og et utvalg som representerte Regjeringen. Under møtet ble det tatt opp hva den neste komiteen, altså Frigjøringskomiteen for 50-årsmarkeringen av 8.mai 1945, burde ta til betraktning under planleggingen av markeringene. Her kom følgende punkter opp som relevante.

«Møtet ble holdt for å gjennom og trekke erfaringer fra gjennomføringen av utvalgets arbeid og de enkelte arrangementer. Under møtet ble det vist en video fra arrangementet (9. april markeringen 1990) i Narvik.» Ved eventuelle senere arrangement her, bør det på et tidlig tidspunkt utpekes ett ansvarlig departement. Gunstig at veteranene kom i fokus i Narvik, ikke minst de norske, også fra Trønderbataljonen og Finnmark.»⁴⁰

At dette referatet lå i mappen for møtoreferater fra frigjøringskomiteen 1991-1995, er en indikasjon på hvordan dette ble vektlagt i oppstartsfasen til den nye komiteen. I referatet er det også innhold som presenterer komiteen planleggingen av markeringen 9. april 1990 sitt syn på organisering og struktur av arbeidet, og hvordan dette kunne være gunstig for den kommende komiteen. Her vektlegges det at arbeidet ved en frigjøringsmarkering av den karakter som 50-årsmarkeringen var, ville kreve at arbeidet med markeringen begynte tidlig. Samtidig diskuteres det hvordan det burde bli utpekt et ansvarlig organ for planleggingen, og det er her Frigjøringskomiteen kommer inn i bildet.⁴¹ Ytterligere vektlegges det hvordan det igjen ville være hensiktsmessig å utpeke ansvarlige avdelinger under Frigjøringskomiteen igjen, kalt protokollgrupper. Dette var underavdelinger som var knyttet opp mot

³⁹ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004/. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebreve. Notat til Statsministeren fra Dag Berggrav 5.11.1991.

⁴⁰ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtoreferat. Utvalg for koordinering og forberedelse av markeringen av 50-årsdagen for 9. april 1940. Statsministerens kontor, 13.11.1990.

⁴¹ Ibid.

fylkeskommune og relevante organisasjoner på lokalt nivå. Disse undergruppene bestod som regel av medlemmer i allerede innsatt i Frigjøringskomitéen, men som fikk delte ansvarsområder.⁴² Det er med dette tydelig hvordan det allerede fire år før jubileet, ble etablert en modell som skulle representere hierarkiet der Frigjøringskomiteen hadde øverste myndighet, og hadde som oppgave å representere Regjeringen, men som samtidig hadde ansvar for å delegere oppgaver nedover til ulike undergrupper på landsbasis. Frigjøringskomiteen ble derfor den instansen med øverste myndighetsmandat i forhold til jubileet, av den grunn at den ble plassert rett under regjeringen.

Komiteens sentrale oppgave lå i den spesifikke planleggingen og organiseringen av et omfattende arbeid over en fireårsperiode. Det var tidlig avklart på hvilken linje jurisdiksjonen og myndigheten til komiteen skulle ligge. Det innledende mandatet var delt i fire, der det først ble vektlagt at komiteen skulle fremme forslag til Regjeringen som gjaldt program og gjennomføring. Dette ble i to omganger gjort ved innstillinger presentert for statsministeren, noe som vil bli diskutert senere i oppgaven. Etter å ha først blitt nedsatt av Regjeringen, fikk komitéen selv myndighet til å utpeke sine medlemmer innenfor en grunnramme på ti medlemmer.⁴³ Kildene er noe uklare i forhold til den innledende etableringen av komiteen, men det er innlysende at formann og leder av komitéen, Dag Berggrav, hadde et enestående mandat når det gjaldt å utpeke de senere medlemmene til komiteen. Dette kom i form av et notat fra Berggrav til statsministeren som var lagt ved den første korrespondansen mellom de to november 1991. I notatet ble det fremstilt et forslag til 10 personene med ulik tilknytning til sentrale organisasjoner knyttet til både organisatorisk arbeid, samt andre verdenskrig.⁴⁴ Berggrav fremstiller at det også burde være mulig for komitéen og oppnevne egne underutvalg og sakkyndig hjelp til å forberede særlige tiltak eller arrangementer.⁴⁵

2.3 Komiteens opprinnelige sammensetning

Komiteens sammensetning var som nevnt ovenfor, basert på et bredt felt med tilknytninger til ulike organisasjoner fra frivillig sektor og det offentlige. I den første annonseringen var det totalt 10 medlemmer, der de fleste representerte ulike organisasjoner med tilknytning til

⁴² Ibid.

⁴³ «Komité skal planlegge 50-årsdagen for Frigjøringen, i 1995» Pressemelding. Statsministerens kontor. 07.11.1991.

⁴⁴ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004/. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Notat til Statsministeren fra Dag Berggrav 5.11.1991.

⁴⁵ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004/. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Notat til Statsministeren fra Dag Berggrav 5.11.1991.

krigen. Oppgaven vil ikke fremstille absolutt alle medlemmene i komiteen, men vil ta for seg de mest profilerte skikkelsene.

Lederen av komiteen var Dag Berggrav, som var en sentral skikkelse i norsk motstandsbevegelse under krigen. Han var 14 år gammel ved krigens utbrudd, og ble i 1944 medlem av motstandsorganisasjoner Milorg. Etter tips fra en angiver og provokatør ble 19 år gamle Berggrav arrestert og utsatt for tortur ved Akershus festning høsten 1944, og ble værende i tysk varetekt frem til frigjøringsdagen 1945. I perioden fra 1974 frem til 1992, jobbet han som administrativ sjef ved Statsministerens kontor, og hans arbeid i Frigjøringskomiteen ble hans siste før han pensjonerte seg. Det skal også nevnes at Berggrav var sønnen til Eivind Berggrav, en kjent teolog og motstandsmann under krigen.⁴⁶ Dag Berggrav var også leder for komitéene ansvarlige for de tidligere nasjonale frigjøringsmarkeringene holdt i 1970, 1975, 1980, 1985, og 1990. Berggrav karakteriseres i et minneord som den klassiske embetsmannen, med en egenskap i forholdet mellom politisk og administrativt nivå.⁴⁷ Som leder og formann for Frigjøringskomiteen, var det gjennom de fire årene hans ansvar for tilrettelegging av møter og å sette agendaen for disse. Samtidig hadde han en sentral rolle som et fungerende bindeledd mellom komitéen og statsministeren som ofte fikk oppdateringer på hvordan arbeidet i komiteen foregikk. Dette viser seg i et stort antall brev som ble sendt av Berggrav til Gro Harlem Brundtland, og i disse var det ofte oppdateringer og skisser på arbeidet som komiteen førte.⁴⁸

En annen sentral skikkelse var Gunnar Sønsteby, og i pressemeldingen beskrives han som representant for Lingeklubben.⁴⁹ Det er samtidig mye som tyder på at Sønstebys rolle i Frigjøringskomiteen var mer symbolsk enn praktisk, iallfall knyttet til markeringene i Nord-Norge, da det er lite skriftlig dokumentasjon på korrespondanse mellom han og ulike organisasjoner. Årsaken til dette kan være at Sønsteby hadde et mer løst forhold til de andre organisasjonene. I et brev skrevet av Berggrav rettet til Lingeklubben den 22. November 1991, gis det en dypere forklaring på valget av Sønsteby, med et innblikk i hvordan komiteen

⁴⁶ «Dag Berggrav» i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 30. april 2023 fra https://snl.no/Dag_Berggrav

⁴⁷ Frisak, N. & Grydeland, B, T. 2003. «Dag Berggrav – embetsmannen» Minneord. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/smk/taler-og-artikler/2003/minneord-om-dag-berggrav--embetsmannen-a/id113094/>

⁴⁸ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004/. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Statsministeren fra Dag Berggrav. 25.11.1991.

⁴⁹ «Komité skal planlegge 50-årsdagen for Frigjøringen, i 1995» Pressemelding. Statsministerens kontor. 07.11.1991.

søkte en forenkling i organisasjonsmodellen knyttet til veteranorganisasjonene. Her nevnes det at valget av Gunnar Sønsteby ble gjort av den grunn at han ble ansett å ha særlige kvalifikasjoner gjennom sitt virke under krigen, men også erfaring gjennom å ha vært i den tidligere komitéen for å forberede 25-års jubileet i 1975.⁵⁰ Berggrav referer her til hvordan Lingeklubben hadde sendt inn en forespørsel for redegjøring av komiteens valg av Sønsteby som representant for Lingeklubben ved oppnevningen av komiteen. Berggrav svarer forklarende hvordan den eneste av krigsveteranforeningene som ble kontaktet på forhånd var Samarbeidsrådet for krigsveteranorganisasjoner. Målet med dette var derfor å utnevne en egen representant til komitéen. Dette skulle de fleste krigsveteranorganisasjoner være dekket, også Lingeklubben, med én enkelt representant i komiteen.⁵¹ En annen sentral skikkelse i komitéen som også var meget aktiv i det administrerende arbeidet, var Tore Gjelsvik. Under den andre verdenskrig spilte han en meget sentral rolle i den sivile motstandskampen i Norge, kjent som Sivorg. Han var gjennom okkupasjonstiden nær ved å bli tatt av Gestapo ved flere anledninger, men kom seg unna blant annet med et skuddsår i skulderen. Gjennom okkupasjonstiden drev Gjelsvik med et omfattende og effektivt samarbeid mellom militær og sivil sektor, og det virker som om dette var en egenskap som komitéen vektla.⁵²

Forsvaret var også representert i komiteen, selv om Forsvarets konkrete arbeid med å planlegge frigjøringsmarkeringer hadde minsket siden 1970-tallet. Generalmajor Ola Berg representerte Forsvarets Overkommando, og redaktør Thor Knudsen representerte Norges Forsvarsforening.⁵³ At Forsvaret hadde to forskjellige representanter, viser at de fortsatt hadde innflytelse i arbeidet med nasjonale frigjøringsmarkeringer. Senere, i januar 1995, virker det som om Forsvaret ville ha enda tettere tilknytning til arbeidet som ble ført, da de anmodet om å få oppnevnt en egen observatør som skulle være til stede under alle de gjenværende møtene. Forsvarsdepartementet opplyste derfor om at Even Enge ville være Forsvarsministerens egen observatør til Frigjøringskomiteen.⁵⁴ At det ble utnevnt en egen observatør kan være tegn på Forsvaret ikke fullt og helt var trygge på at det som skulle formidles i jubileet sammensvarte

⁵⁰ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004/. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Lingeklubben fra Dag Berggrav 22.11.1991.

⁵¹ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004/. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Lingeklubben fra Dag Berggrav 22.11.1991.

⁵² «Tore Gjelsvik i» Store norske leksikon på snl.no. Hentet 3. mai 2023 fra https://snl.no/Tore_Gjelsvik

⁵³ Komite skal planlegge 50-årsdagen for Frigjøringen, i 1995». Pressemelding. Statsministerens kontor. 07.11.1991.

⁵⁴ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004/. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Dag Berggrav fra FD, signert Even Enge. 06.01.1995.

med deres egne verdier og ideal. Det er ingen tegn på diskusjon mellom Ola Berg og de andre i komiteén, tvert imot skulle det vise seg at Berg fikk en meget sentral stilling i komiteén sammen med Gjelsvik og Berggrav. Dette kommer avhandlingen tilbake til i arbeidet med Frihetsmonumentet.

Komiteens øvrige medlemmer representerer Regjeringens ønske om å samordne de ulike departementers og etaters gjøremål i forbindelse med jubileet. Dette viser seg med rollebeskrivelsene som står oppført i medlemsoversikten. Disse rollebeskrivelsene indikerer hva slags yrke det spesifikke medlemmet innehadde. Forbundssekretær Erik Sæther, tidligere forbundssekretær i Krigsinvalidforbundet, ekspedisjonssjef Kirsti Dahn og Sylvi Krogssæter var koblet til Forsvarsdepartementet.⁵⁵ Dette er personer som ifølge sine rollebeskrivelser i komiteen, var virksomme i et omfattende organiseringsarbeid, slik som en nasjonal markering vil kreve.

2.4 Reaksjoner på komiteens sammensetning

Kunngjøringen av Frigjøringskomiteen skapte kontrovers i det norske krigsveteranmiljøet. Det ble i flere omganger sendt klager til Frigjøringskomiteen fra ulike veteranorganisasjoner angående sammensetningen i perioden november 1991 til november 1992. Mer spesifikt var dette blant annet Marinens Krigsveteranforening og Krigsdeltagerforbundet.⁵⁶ Dette var noe som også var tilfellet under tidligere markeringer der komiteer hadde blitt sammensatt, kommentert i et brev fra Berggrav til Brundtland.⁵⁷ Ved RA er det i dokumentene knyttet til Statsministerens kontor et bredt utvalg brev som ble tatt vare på i anledning annonsering av komiteen. I flere brev, adressert til både Gro Harlem Brundtland og komitéleder Berggrav, ble det uttrykt en dyp misnøye til komiteens sammensetning og fraværet av ulike organisasjoner som avsender følte burde vært representert. Eksempelet avhandlingen vil benytte seg av angående dette, er Georg Holmen, daværende formann i Marinens Krigsveteranforening. Årsaken til valget av akkurat dette eksempelet er at klagen ble omtalt i korrespondansen mellom komiteen og statsministeren gjentatte ganger. Samtidig var Holmen ganske utdypende

⁵⁵ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004/. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Notat til Statsministeren fra Dag Berggrav 5.11.1991.

⁵⁶ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev.

⁵⁷ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Statsministeren fra Dag Berggrav. 25.11.1991.

og skarp i sine anklager mot sammensetningen. I ukene som etterfulgte annonseringen av komiteén, sendte han flere brev direkte til både statsministeren og Dag Berggrav.⁵⁸

I et brev direkte til statsministeren uttrykte han det han mente var en sterk urett mot Handelsflåtens folk. Innledende formidlet han hvordan han representerte et ukjent antall veteraner som hadde kontaktet han etter annonseringen av sammensetningen av Frigjøringskomiteen. Holmen kritiserte det han mente var komiteens ensidige sammensetning og manglende inkludering av en sentral gruppe veteraner, og forklarte i brevet hvordan dette også gikk igjen i fremstillingen av Norges innsats i andre verdenskrig i norsk skoleverk.⁵⁹ Han avslutter på følgende vis: «Den urett som ble begått ved å utelukke representasjon fra den forsvarsgren som hadde de største aktive styrker under hele krigen kan fremdeles rettes.»⁶⁰ Et interessant aspekt vedrørende dette er at dette var Georg Holmens tredje brev til statsministerens kontor angående samme sak. I et notat sendt til Statsministeren fra Berggrav 4 desember 1992, viser han til hvordan det i flere omganger har kommet henvendelser fra Holmen om å få en representant for Marinens Krigsveteranforening inn i komiteen. Berggrav formidler en slags oppgitthet fra komiteens side da han skriver «Komiteen består nå av 11 personer, og det er lite ønskelig å la den få flere medlemmer. Komiteen har drøftet dette spørsmål og alle er oppgitt over Marinens Krigsveteransforening steile holdning.»⁶¹ Klagene hadde nå nådd Gro Harlem Brundtland. Det førte til at hun selv tok saken i egne hender ved svare Holmsen direkte. Hun brukte kort tid på å respondere, da hun 15. desember samme år skrev til Holmen. Det interessante i denne korrespondansen, er hvordan Brundtland selv ser på komiteen og dens legitimitet, og hvordan hun forsøker å formidle dette til Holmen. Her forsvarer hun sammensetningen av komiteen ved å gjøre rede for hvordan valget av personer i komiteen, ikke skulle være representanter for de ulike berørte grupper og foreninger.

I utgangspunktet var det et spørsmål om å samordne de ulike departementers og etaters gjøremål i forbindelse med jubileet, men en søkte samtidig også å få med Samarbeidsrådet for krigsveteraner og enkelte personer som hadde personlige

⁵⁸ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Statsministeren fra Georg Holmen, 30.11.1992.

⁵⁹ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Statsministeren fra Georg Holmen, 30.11.1992.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Statsministeren fra Dag Berggrav. 25.11.1991.

erfaringer og forutsetninger for å sikre at ulike hensyn ble ivaretatt under arbeidet, uten at komitéen ble for stor.⁶²

Dette viser hvordan Regjeringens ønsket en operativ komite, som ikke bare representerte grupper med nær tilknytning til andre verdenskrig, slik som det kan ha sett ut ved første øyekast, men også hadde medlemmer fra statlige instanser. Det kan se ut som om Regjeringen valgte en sammensetning av personer på grunnlag av en forenklet organisasjonsmodell, kontra en sammensetning som i større grad hadde hatt tettere tilknytning til relevante organisasjoner. Samtidig viser kildene at noen av klagene ble tatt høyde for, da komiteen annonserte i november 1991 at det hadde tatt inn et ekstra medlem. Dette var Arne Mathisen, formannen i Norges Krigsseilerforbund, som etter anbefaling fra Berggrav tiltrådte vervet sent november 1991. Komitéen bestod nå av 11 personer. Berggrav så på dette som et avsluttende element i prosessen av sammensetningen av komitéen, da ytterligere nyervervelser ville føre til press fra ytterligere organisasjoner om å få være representert. Andre organisasjoner, slik som Krigsinvalidforbundet og Marinens Krigsveteranforening, burde i Berggrav sine øyne være representert i form av Forsvarets representant i komitéen Generalmajor Ola Berg.⁶³ Dermed var komiteens medlemmer fastsatt og arbeidet med å planlegge minnemarkeringen kunne begynne. Samtidig viser det også gjennom korrespondansen mellom Berggrav og Brundtland hvordan regjeringens øverste instans hadde det siste ordet.

2.5 Frigjøringskomiteens mandat

Komiteens arbeid skulle som sagt være delt i fire hovedområder i forhold til Regjeringen. For det første skulle komitéen fremme forslag til Regjeringen om program for jubileet i 1995 og medvirke ved gjennomføringen av det program som ble fastlagt. Komiteen skulle også i sitt arbeid ha nær kontakt med berørte organisasjoner og institusjoner med sikte på at arrangementer og tiltak ble best mulig koordinert. I tillegg var det komiteens oppgave å avgjøre om markeringen kun skulle foregå på selve frigjøringsdagen, eller som det skulle gis en bredere tidsramme.⁶⁴ Det siste punktet er kanskje det mest sentrale, da dette dreide seg om komiteens ansvar for internasjonal deltakelse. Det ble medlemmer i komiteens ansvar å

⁶² RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Georg Holmen fra Gro Harlem Brundtland, 15.12.1992.

⁶³ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Gro Harlem Brundtland fra Dag Berggrav, 25.11.1991.

⁶⁴ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferat. Frigjøringskomiteen. Statsministerens kontor 03.12.1991.

vurdere hvilke internasjonale gjester som skulle inviteres til de ulike markeringene. For markeringen i Narvik sin del, ble dette mandatet utført med hjelp av den lokale komiteén i Narvik.⁶⁵ Her bestemte de sammen hvilke sentrale internasjonale gjester som skulle bli invitert, men dette kommer oppgaven tilbake til. Det blir denne avhandlingens oppgave i å se på hvordan komiteen forvaltet dette firedelte mandatet. Ut ifra mandatet til komiteen kan en synlig se tegn på komiteen som en minneaktør i denne forstand. Med dette mandatet, fikk komiteen et bredt spillerom til å regissere hvordan minnemarkeringen skulle produseres og gjennomføres. Når mandatet til komiteén var avklart og sammensetningen komplett, var det nå tid for å begynne med det virkelige arbeidet, som var å konstruere planer og sette dem ut i livet.

2.6 Oppsummering

Frigjøringskomiteen var et utvalg personer som ble nedsatt av Regjeringen til å planlegge og gjennomføre Frigjøringsjubileet i 1994/95. Komiteen var av lik karakter som ved tidligere sentrale komitéer, men jubileet i 94/95 var det største i omfang hittil. Annonseringen av komiteen kom allerede fire år før jubileet skulle holdes, og krevde derfor lang forberedelsestid og organisering. Sammensetningen av komiteen bestod innledende av 10 personer med tilknytning til både sivile og militære organisasjoner, samt en tyngde med figurer med fremtredende bakgrunn innenfor motstandsarbeid under krigen. Regjeringen ønsket en styringsmodell som favoriserte samarbeidet mellom ulike organisasjoner som på sin side kom til å være sentrale i markeringene. I tillegg viser kjølvanet av annonseringen av komiteen hvordan den inneholdt prestisje samtidig som et ansvar. Flere veteranorganisasjoner, slik som Marinens Krigsveteranforening uttrykte dyp misnøye fra å være utelatt med en representant i komiteen, og dette nådde frem til statsministeren, som selv tok saken i egne hender ved å uttrykke til Berggrav om at et ytterligere ellefte medlem ville være nødvendig. Komiteens mandat var firedelt, der de skulle fremme forslag til Regjeringen, ha nær kontakt med berørte organisasjoner, bestemme hvilken tidsramme jubileet skulle foregå i, og vurdere internasjonal deltakelse til jubileet. Dette var hovedlinjene i dets jurisdiksjon og myndighet både i forhold til Regjeringen, men også de berørte organisasjonene.

⁶⁵ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001/. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferat. Frigjøringskomiteen. Statsministerens kontor 03.12.1991.

3 KAP 3 - Frigjøringskomitéens intensjoner og mål med markeringen i Narvik

Til nå har oppgaven tatt for seg komiteen som enhet med tilhørende oppnevning, sammensetning og reaksjoner. Oppgaven vil nå gå videre ved å presentere og analysere hvordan planleggingen av minnemarkeringen i Narvik foregikk. Kildematerialet som dekker møtoreferatene knyttet til frigjøringskomiteen, viser at arbeidet med å planlegge markeringene begynte i november 1991, og for Narvik sin del pågikk møtene frem til sen vinter 1995. På en bredere ramme foregikk komitéens arbeid de første årene med å fastsette jubileumsprogrammet, i tillegg til å opprette kontakt med de lokale kommunene angående rent administrative aspekter. Samtidig var det også viktig for komitéen og holde møter med sentrale organisasjoner som kom til å ta del i markeringen. Mange av disse organisasjonene var veteranorganisasjoner, og det første møtet med disse organisasjonene ble holdt i februar 1992. Her utdypet Berggrav i større grad komitéens sentrale formål med jubileet på et nasjonalt plan. Berggrav trakk frem tre hovedelementer, etterfulgt av flere underpunkter. Disse var: «Å minnes de som falt, å bidra til at den nye generasjonen informeres med overføring av krigstidens idealer, og glede over gjenvunnet frihet.»⁶⁶ Noen av underpunktene kom frem som spesielt interessante for denne avhandlingens problemstilling. Berggrav la vekt på at i motsetning til 9.april, så er 8. mai en gledens dag, og det ikke bare burde være den militære innsatsen som burde markeres. Man måtte få frem årsaken og grunnlaget for krigen, samtidig med det verdifulle samholdet som var.⁶⁷ Berggrav ble beskrevet som entusiastisk i referatet, og han fremhevet til slutt hvordan han gledet seg over å kunne samarbeide mot å overføre kunnskaper og erfaringer fra krigen til de kommende generasjoner: «De holdninger og de samhold som den gang ble vist kan være eksempler også i dag.»⁶⁸

Det virker naturlig at hovedmotivet til komiteen administrativt sett, må ha vært og skape en innledende oversikt over hvilke byer sentrale markeringer skulle finne sted i. Hovedmålet med dette kapitlet vil derfor være å se på hva komiteen anså som sine viktigste mål å gjennomføre i Narvik, med et enda mer spesifikt søkelys på prosessen i å reise det nye

⁶⁶ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet. 1995. Frigjøringskomiteen. Møtoreferat. Fra møte med Frigjøringskomitéen og berørte organisasjoner. 25.02.1992.

⁶⁷ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet. 1995. Frigjøringskomiteen. Møtoreferat. Fra møte med Frigjøringskomitéen og berørte organisasjoner. 25.02.1992.

⁶⁸ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet. 1995. Frigjøringskomiteen. Møtoreferat. Fra møte med Frigjøringskomitéen og berørte organisasjoner. 25.02.1992.

Frihetsmonumentet. Dette kapitlet vil altså vise hva de viktigste temaene for Frigjøringskomiteen var når det gjaldt frigjøringsmarkeringen i Narvik 8. mai 1995, og hva som stod i fokus i planleggingsarbeidet.

Når de midlertidige planene til frigjøringskomiteen ble fastsatt, var det klart at var ett element ved minnemarkeringene i Narvik som skulle stå i fokus, og dette var Frihetsmonumentet. Monumentet som senere fikk navnet Trinigon, er lokalisert i Narvik sentrum. Monumentet ble ferdigstilt i mai 1995 og avduket 7. mai samme år. Det første møtet for komiteen ble som nevnt ovenfor holdt 3. desember 1991, og i referatet ble det diskutert i generelle trekk om veien videre. Allerede her så komiteen på muligheten med å reise nasjonale monumenter i anledning jubileet.⁶⁹ Det tok som vi skal se i dette kapitlet noe tid før både lokasjon, navn på monumentet, utforming og bekreftelse var på plass. Kapitlet vil også ta for seg et element knyttet til Frigjøringskomiteens nasjonale mål, som var en utgivelse av en bibliografi.

3.1 Narvik som mulig lokasjon for nytt nasjonalt monument 1991-1993

Til å begynne med arbeidet komiteen med å fastsette grunnrammene for markeringene i de ulike byene. Allerede ved første møte for komiteen, holdt i desember 1991, ble det nevnt at en større hovedmarkering ville finne sted både ved Oscarsborg i Drøbak, og ved Narvik i Troms. Detaljnivået hadde derimot ikke blitt bestemt enda, og det ble formidlet i møtet at diskusjoner om at lokasjonen til avduking av nye monumenter skulle finne sted ved en senere anledning.⁷⁰ Komiteen hadde derfor tidlig intensjoner om at det skulle utarbeides planer om reisning av monumenter, men i denne startfasen var det kun Oscarsborg ved Småskjærene som ble nevnt.⁷¹ Komiteen nedsatte i de første månedene undergrupper som kunne utarbeide elementer ved den nasjonale markeringen i ulike byer. Blant disse var en egen undergruppe for håndteringen og forberedelsene av hovedarrangementene i Oslo Spektrum. En ytterligere gruppe skulle få ansvar med å forberede tiltak angående krigsseilerne. Her ble det lagt klart at krigsseilerne skulle få et eget arrangement, med kongehus og regjering til stede ved Bygdø.

⁶⁹ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferat. Frigjøringskomiteen. Statsministerens kontor 03.12.1991.

⁷⁰ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferat. Frigjøringskomiteen. Statsministerens kontor 03.12.1991.

⁷¹ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferat. Frigjøringskomiteen. Statsministerens kontor 03.12.1991.

Det var, som vi skal se senere i avhandlingen medlemmer av komitéen som utgjorde grunnrammen i disse undergruppene.⁷²

I februar 1992 begynte komiteen å diskutere monumentplanene for alvor, og her kom det frem hva Forsvaret mente om en eventuell konstruksjon av et frihetsmonument. Her blir det opplyst at Forsvarssjefens prosjektgruppe, ansvarlig for sine oppgaver knyttet til jubileet, frarådet reising av et slikt monument, og at Forsvarsmuseet hadde samme oppfatning. Det ble vist til at en allerede hadde Nasjonalmonumentet på Akershus festning, og i forbindelse med mulige alternative steder, deriblant Narvik, ble det pekt på at det ble jobbet med planer om et fredssenter, senere kjent som Narviksenteret, som da kunne kompensere for mangelen på et nasjonalt monument reist i området. Det ble også lagt vekt på at komiteen ikke burde fremme et forslag til Regjeringen som ikke hadde stor sannsynlighet for å bli godkjent. I tillegg ble det ytret at midlene heller burde bli brukt på å ruste opp monumentene ved Oscarsborg i Drøbak.⁷³ At det skulle være en slags skepsis til et forslag om å reise et monument nordpå fra Forsvaret sin side, virker både overraskende og interessant, da det senere skulle være Forsvarsdepartementet som finansierte store deler av kostnadene til monumentet.⁷⁴ Det kan stilles spørsmål om hvorfor Forsvaret, samt flertallet i komiteen ikke var interessert i å fremme krigshistorien i regionen gjennom å avduke et monument. Motviljen kan ha vært basert på den økonomiske budsjetteringen som hadde blitt gjort, og på frykten for å ikke få gjennomslag for forslaget. Det kommer ikke frem noen konkret begrunnelse for hvorfor komiteen og representantene fra Forsvaret ikke ville følge opp med planer om et monument i Narvik på dette tidspunktet, men det virker som om det ble lagt vekt på at ville være lite oppslutning rundt et slikt monument.⁷⁵

3.2 Jens Christian Hauge som pådriver for Frihetsmonumentet

I perioden mai til september 1992 skjedde det en vending angående temaet innad i komitéen. Det første konkrete tegnet på at komiteen hadde bestemt seg for et nytt storslagent monument i Narvik dateres til et møtereftrat den 12. mai 1992. Under punkt 4 i møtereftratet, refereres

⁷² RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereftrat. Frigjøringskomiteen. Statsministerens kontor 25.02.1992.

⁷³ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereftrat Frigjøringskomiteen, Statsministerens kontor 12.05.1992

⁷⁴ Aas, S. «Minnepolitikk i endring – Minnekulturen i og rundt Narvik 1940» i *Flerstemte minner*, 2010: 89.

⁷⁵ Torgersen, 2023. *Krigshistorisk landskap*. Hentet fra:

<https://www.narviksenteret.no/formidling/krigshistorisk-landskap-narvik-1940/>

det til et brev høyesterettsadvokat Jens Christian Hauge skrev til komiteen i februar samme år, der han uttrykte et ønske om å diskutere muligheten rundt å reise et nytt monument i anledning jubileet. Her kommer det frem hva slags symbolsk budskap Hauge mente et slikt monument kunne bringe. Hauge skriver ikke i brevet at han mener monumentet skulle plasseres i Narvik, og dette var noe som ble bestemt av komitéen.⁷⁶ Det er sannsynlig at Hauge fikk nyss om avgjørelsen innad i komitéen om å ikke følge opp planene med monumentet, og at det derfor kom en innvending fra han angående dette.

Hauge var først og fremst opptatt av hva som burde bli uttrykt offentlig med et slikt monument.

Monumentet skal gi uttrykk for takknemlighet nordmenn kjenner over at vi i 1945 vant vår frihet og vår selvstendighet tilbake. Det skal også være en varig og synlig takk til alle makter og mennesker som ga sitt bidrag til frigjøringen. Denne takk går til våre allierte, hvis innsats og offer var avgjørende, og til alle gode nordmenn og norske organisasjoner og grupper, hjemme og ute, som gjennom sin innsats, bidro til friheten.⁷⁷

Jens Christian Hauge var under krigen leder for den militære delen av hjemmefronten, og hadde bred bakgrunn innenfor politikk og tilhørende embeter. Allerede som 27-åring, ble han i 1943 øverste leder for Milorg, også kjent som den militære motstandsorganisasjonen i Norge under andre verdenskrig.⁷⁸ Hauge er derfor vidkjent som en sentral skikkelse innenfor norsk motstandsarbeid under krigen.⁷⁹ I tillegg var han ved siden av å være politiker, en viktig skikkelse når det gjaldt å forvalte krigsminner gjennom etterkrigstiden. Olav Njølstad skriver i *Jens Christian Hauge – Fullt og helt*, hvordan Hauges største samfunnsmessige betydning var hans anstrengelser for å holde krigens minne levende hos det norske folk, i både tale og skrift.⁸⁰ Hauge førte en livslang kamp mot glemsel og kunnskapsløshet med bevisste forsøk på å omskrive den historiske virkeligheten slik han så den. Hans sentrale rolle i opprettelsen

⁷⁶ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferat Frigjøringskomiteen, Statsministerens kontor 12.05.1992.

⁷⁷ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferat Frigjøringskomiteen, utdrag fra brev av Jens Christian Hauge til Dag Berggrav. 12.05.1992.

⁷⁸ Færøy, F. «Milorg» i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 30. april 2023 fra <https://snl.no/Milorg>

⁷⁹ Hetland, T & Allkunne: *Jens Chr. Hauge* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 3. mai 2023 fra https://snl.no/Jens_Chr._Hauge

⁸⁰ Njølstad, O. *Jens Christian Hauge – fullt og helt*. 2008: 547.

av Norges Hjemmefrontmuseum var et institusjonelt uttrykk for dette engasjementet.⁸¹ I løpet av etterkrigstiden ga han også ut flere sentrale verk om sine opplevelser under krigen. Den mest kjente er trolig *Frigjøringsjubileet*, som ble utgitt første gang i 1950, og som kom i et fjerde opplag i 1994 rett før frigjøringsjubileet.⁸² Det er interessant at støtten til et frihetsmonument kom fra Hauge, i og med at han ikke var et medlem av komiteen. Som vi skal se, ble Hauges støtte til et monument avgjørende, og dette forteller om hvordan komiteen var mottakelig for forslag presentert av personer uten myndighet innenfor komiteen, men som hadde en høy posisjon i samfunnet når det gjaldt forvaltning av krigshistorie og minner om krigen.

Ut ifra kildemateriale fra Statsministerens Kontor ved RA, framgår det tydelig at hovedmålet til frigjøringskomiteen fra våren 1992 når det gjaldt markeringen i Narvik, var å reise et nytt nasjonalt monument. Stadfestningen av dette målet ble først presentert i et møte for komiteen holdt i september 1992. Nå ble det bekreftet at komiteen ville levere en delinnstilling til Regjeringen i nærmeste fremtid om at det i offentlig regi skulle reises to monumenter til avduking i forbindelse med 50-årsjubileet. Det ene skulle være en fortsettelse av forsvarsopplysningens prosjekt ved Småskjærene ved Oscarsborg. Det andre skulle være et nasjonalt Frihetsmonument og en oppfølging av Jens Christian Hauges tanke, og skulle fortrinnsvis plasseres i Narvik-området.⁸³ Det sistnevnte skulle utarbeides etter offentlig konkurranse. Et viktig punkt under dette, var at det eventuelle monumentet i Narvik-området måtte bli lokalisert i nærheten av, og knyttet til informasjons- og studiesentre samt museumsvirksomhet med ungdom som hovedmålgruppe.⁸⁴ Siden dette var et forhold som var viktig for komiteen, kan det tenkes at den allerede påbegynte planleggingen av Fredssenteret i Narvik, som også hadde ungdom som en viktig målgruppe, kan ha hatt innvirkning når komiteen til slutt falt ned på å reise et monument her.⁸⁵

Etter møtet i september ble det bestemt at et utvalg fra komiteen skulle dra på befaringsreise til Narvik for å få en oversikt over områder der monumentet kunne reises. Den 20. oktober 1992 skulle Berggrav, komitésekretæren Trygve Schiøll, Generalmajor Ola Berg og tidligere

⁸¹ Njølstad, 2008: 548.

⁸² Njølstad, 2008: 548.

⁸³ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferat Frigjøringskomiteen, Statsministerens kontor 01.09.1992.

⁸⁴ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferat Frigjøringskomiteen, Statsministerens kontor 01.09.1992.

⁸⁵ Teigen, J.E. 2019. *Fredssenterets historie*. Hentet fra: <https://issuu.com/nor-trykk/docs/fredssenteret?e=11565464/70066925>

motstandsmann Tore Gjelsvik ha et møte med ordfører i Narvik kommune Odd Gerhard Andreassen.⁸⁶ Dette skulle bli det første offisielle møtet mellom frigjøringskomitéen og de lokale aktørene i Narvik. Fra Narvik sin side deltok lederen for Narvik Fredssenter, Svein-Tore Aspelund. Ordføreren virker i møterefateret begeistret over at Narvik skulle få et monument med en nasjonal karakter. Generalmajor Ola Berg virket også sikker i sin sak på at hvis det var en by i Norge som skulle få et nasjonalt frihetsmonument, så burde det være Narvik. Det som ifølge møterefateret kunne stoppe en eventuell reising, var igjen det økonomiske aspektet. Ordføreren virket i referatet bekymret over en eventuell manglende statlig støtte til utbyggingen, og uttrykket at ved hjelp av salg av minnemynter fra Regjeringen og Forsvarsdepartementet sin side, så kunne finansieringen lykkes.⁸⁷ Ordføreren la også vekt på hvordan Narvik hadde internasjonale minnehistoriske forpliktelser, og at det eventuelle monumentet måtte bli alliert innsats verdig.⁸⁸ Hittil viste det seg da at det var flere av aktørene knyttet til prosjektet som var klar over betydningen markeringen også vil ha i et internasjonalt perspektiv. Vi ser også tegn her til at komitéen ikke var den eneste minneaktøren inne i bildet. Både den nasjonale minneaktøren Frigjøringskomitéen og Narvik kommune virket opptatt av å hedre både de norske og internasjonale veteraner, og dette vises i planleggingsprosessen fra begge parter. Møterefateret viser at det var politisk enighet om å reise monumentet i Narvik, men at det lå en utfordring knyttet til de økonomiske utgiftene.⁸⁹

3.3 Delinnstilling til Regjeringen om «Frihetsmonumentet»

Kildematerialet viser enighet og velvilje fra begge parter om å igangsette arbeidet med å på plass et monument i 1995. På den andre siden krevde et slik prosjekt en offentlig godkjennelse fra øverste hold. Det var derfor nødvendig for komitéen å presentere en delinnstilling til Regjeringen for å kunne fortsette med arbeidet. Denne delinnstillingen ble avgitt 5. november 1992 med tittelen «Om reising av et frihetsmonument», som ble den første av totalt to innstillinger som ble levert til Regjeringen. Dokumentet er en meget beskrivende kilde, som på én side redegjør for komitéens innledende arbeid med markeringer både på nasjonalt, men samtidig også på lokalt nivå. Årsaken til at delinnstillingen ble levert så tidlig i forkant av jubileet, var ifølge innstillingen at arbeidet med monumentet ville kreve lang

⁸⁶ RA/S-1005/D/Dc/L0116/0002. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik I. Brev fra Dag Berggrav til Odd G. Andreassen. 17.09.1992.

⁸⁷ RA/S-1005/D/Dc/L0116/0002. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik I. Møterefaterat mellom representanter fra Narvik kommune og Frigjøringskomiteen. Narvik Rådhus. 20.10.1992.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

forberedelsestid, med utlysning av konkurranse og utarbeiding og gjennomføring av monumentprosjektet.⁹⁰ En beslutning om å oppføre monumentet måtte derfor tas så fort som mulig, og av denne grunn ble monumentspørsmålet stående i en særstilling i forhold til de andre aktuelle programposter ved jubileet. Det nevnes også at oppføringen av monumentet vil komme til å bli kostnadskreven, og det ville bli nødvendig å ta et tidlig standpunkt med tanke på fastsetting av kostnadsrammer.⁹¹

Videre i innstillingen redegjør komiteén for sine foreløpige vurderinger knyttet til monumentet.⁹² Her baserte komiteén seg på ytterligere sider ved Jens Christian Huges syn på viktigheten av et slikt monument:

(Om frihetsmonumentet i Narvik) ... Det er, tror jeg, også en utbredt kjensle hos mange nordmenn at vi mangler nasjonale monumenter for innsatsen til vår handelsflåte, til våre væpnede styrker ute, til Milorg og den sivile fronten hjemme. Et ruvende frihetsmonument ved 50-års jubileet for frigjøringen vil i ett monument kunne bli et felles minnesmerke, den store begivenhet verdig.⁹³

At Jens Christian Huges synspunkter igjen vektlegges i forhold til monumentet viser komiteéns velvilje for en slik sentral persons interesser knyttet til markeringen. Det ser ut til at komiteén også nå delte Hauge sitt syn på saken. De hadde i delinnstillingen kommet frem til at det manglet et samlende monument for forsvarsvilje og -evne. Det var i deres øyne et behov for et samlende nasjonalt monument som samler i seg en takk for den frihet som ble vunnet i 1945, og samtidig skulle den samlende takken rettes til de allierte og norske

⁹⁰ RA/S-1005/D/Dc/L0106. Frigjøringsjubileet 1995. Organisasjon og administrasjon. Generelt. Frigjøringskomiteén, Delinnstilling til Regjeringen, «Om reising av et frihetsmonument og et forsvarsmonument», under punkt 1.3., avgitt 05.11.1992.

⁹¹ Ibid.

⁹² RA/S-1005/D/Dc/L0106. Frigjøringsjubileet 1995. Organisasjon og administrasjon. Generelt. Frigjøringskomiteén, Delinnstilling til Regjeringen, «Om reising av et frihetsmonument og et forsvarsmonument», under punkt 2.1.3., avgitt 05.11.1992. - Her finner en også i større grad vurderinger det virker som de har gjort seg imellom. Ved siden av frihetsmonumentet, skulle det også avdukes et monument dedikert til «forsvarsviljens fundamentale betydning for landets frihet». Det var dette monumentet som skulle reises ved Oscarsborg, og var opprinnelig et prosjekt som ble igangsatt i 1989/90 av Institutt for Forsvarsopplysning (IFO), støttet av Oscarsborg Festnings Venner. I delinnstillingen gjøres det derimot rede for hvordan dette nå er overlevert i større grad til IFO sin egen prosjektgruppe, noe som viser hvordan komiteéns representanter, deriblant Dag Berggrav, vektla i større grad Frihetsmonumentet i delinnstillingen.

⁹³ RA/S-1005/D/Dc/L0106. Frigjøringsjubileet 1995. Organisasjon og administrasjon. Generelt. Frigjøringskomiteén, Delinnstilling til Regjeringen, «Om reising av et frihetsmonument og et forsvarsmonument», under punkt 2.1.3., avgitt 05.11.1992.

organisasjoner og grupper, hjemme og ute, som gjennom sin innsats bidro til friheten.⁹⁴ I tillegg skulle monumentet få en ytterligere funksjon ved at det skulle reises i tilknytning til Krigsminnemuseet og det nye fredssenteret i Narvik. Dermed ville det nye monumentet bidra til å understreke betydningen av frihetskampen under krigen der de allierte kjempet side om side med hverandre. Det virket viktig for komiteen at monumentene ble tett koblet opp mot informasjons- og studiesentre med ungdom som hovedmålgruppe, og med det nye fredssenteret etablert, ville det kunne ha en miljøskapende funksjon sammen med det nye nasjonale monumentet.⁹⁵

I tillegg la komiteén vekt på at frihetsmonumentet i Narvik reises i tilknytning til Krigsminnemuseet der. Derved ville også denne landsdelen få et nasjonalt frihetsmonument som kunne bidra til å understreke betydningen av frihetskampen i Narvik under siste krig der de allierte kjempet side om side.⁹⁶ «Takk til våre allierte har fremkommet gjennom en del av de eksisterende monumenter, men har ikke tidligere fått uttrykk i et enkeltstående samlende monument.»⁹⁷ Dag Berggrav sa og i et intervju med *Fremover* i februar 1993 at han så for seg monumentet som noe høyteist og monumentalt. «Med dette nasjonale frigjøringsmonumentet vil Narvik bli et sentrum for slike markeringer i fremtiden. All feiring av nasjonal karakter vil bli knyttet til byen.»⁹⁸ Om spørsmålet om andre byer var aktuelle svarer Berggrav at dette ikke var tilfelle, noe som er interessant basert på motviljen i komiteen tidligere.⁹⁹ Komiteén solgte i innstillingen inn prosjektet til Regjeringen godt ved å utdype for de mulige fremtidige funksjonene, og uttrykte en samlet enighet om Narvik som lokasjon for nytt nasjonalt monument.

3.4 Informasjon til ungdom: Utgivelse av litteratur

Til slutt i delinnstillingen ble det gjort rede for momenter som komiteén vektla i arbeidet som hadde blitt utført per dags dato, samt det som skulle gjøres fremover mot 1995. Det første var å spre informasjon om krigen til ungdom. Komiteén så det som helt vesentlig at krigstidens

⁹⁴ RA/S-1005/D/Dc/L0106. Frigjøringsjubileet 1995. Organisasjon og administrasjon. Generelt. Frigjøringskomiteen, Delinnstilling til Regjeringen, «Om reising av et frihetsmonument og et forsvarsmonument», under punkt 6. s.11, avgitt 05.11.1992.

⁹⁵ RA/S-1005/D/Dc/L0106. Frigjøringsjubileet 1995. Organisasjon og administrasjon. Generelt. Frigjøringskomiteen, Delinnstilling til Regjeringen, «Om reising av et frihetsmonument og et forsvarsmonument», under punkt 6. s.11, avgitt 05.11.1992.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Danielsen, R. «Frigjøringskomiteen håper på kong Harald» *Fremover* 16.02.1993.

⁹⁹ Danielsen, R. «Frigjøringskomiteen håper på kong Harald» *Fremover* 16.02.1993.

erfaringer skulle videreføres til nye generasjoner, og tiltak som skulle iverksettes måtte derfor ha ungdom som en sentral målgruppe. For å nå gjennom til ungdommen var det nødvendig med godt samarbeid med informasjons- og studiesentre, som Narviksenteret. En symbolsk takk rettet til de allierte styrkene ble også vektlagt av komiteen og det var av denne grunn at plasseringen av monumentet ble i Narvik der allierte styrker var høyst tilstedeværende og bidro mest i kamphandlingene.¹⁰⁰

En helt essensiell del av komiteens arbeid med å videreføre kunnskapen til unge, var å utgi bokverk knyttet til andre verdenskrig. Komiteen skisserte at det skulle utgis et hefte kalt «*Fritt Norge*».¹⁰¹ Hftet hadde ungdommen som hovedmålgruppe, og innhold og utforming skulle gjøre det egnet til bruk som klassesett i skoleverket. Hftets innhold skulle gi leseren en forståelse av innsatsen både ute og hjemme, holdningskampen og hverdagslivet under krigen.¹⁰² Hftet ble utgitt av Forsvarets Forum, Krigsinvalidforbundet og Krigsveteransorganisasjonen i samarbeid med Forsvaret og Frigjøringskomiteén. Det 48 siders fargeheftet ble utdelt i alle landets avgangsklasser i videregående skoler. Komiteleder Berggrav uttrykte viktigheten av å gi informasjon til unge knyttet til jubileet i et intervju med *Aftenposten* i 1993: «Det er viktig å oppfordre ungdommen til å lese litteratur og bøker fra okkupasjonsårene slik at de får et innblikk i hvordan forholdene virkelig var.»¹⁰³

I tillegg til heftet, foreslo komiteen en bibliografi over bokutgivelser om krigen for å videreføre kunnskap til unge. Dette verket ble ferdigstilt i 1995 og heter *Bøker om Norges frihetskrig 1940-45: en bibliografi*.¹⁰⁴ Det var medlem av komiteen Hans Luihn som var den sentrale aktøren i dette arbeidet, og boken ble redigert av nevnte. Frigjøringskomiteen så det som hensiktsmessig å utarbeide denne bibliografien siden det ville egne seg for bruk i skolen. I forordet skrevet av Dag Berggrav, legges det vekt på hvordan krigen både er, og kommer til å være et viktig tema i skolens undervisning. Komiteen håpte denne utgivelsen ville være til hjelp i skolen, når de skulle finne frem til litteratur som kunne belyse krigstidens Norge.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Danielsen, R. "Frigjøringskomiteen håper på kong Harald" *Fremover* 16.02.1993.

¹⁰¹ Forsvarets forum, Krigsinvalidforbundet og krigsveteranorganisasjonene i samarbeid med Forsvaret, Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet og Regjeringens Frigjøringskomité. «*Fritt Norge*». 1995.

¹⁰² RAS-1005/D/Dc/L0106. Frigjøringsjubileet 1995. Organisasjon og administrasjon. Generelt. Frigjøringskomiteen, Innstilling til Regjeringen, «Om feiringen av 50-årsjubileet for frigjøringen 8. mai 1995», under punkt 5.7.8-5.7.10. s. 13. avgitt 24.06.1994.

¹⁰³ Andreassen, T. Dag Berggrav i «Freden skal feires – først i Finnmark» *Aftenposten* 08.05.1993.

¹⁰⁴ Luihn, H. & Frigjøringskomiteén, *Bøker om Norges frihetskrig 1940-45: en bibliografi*, 1995.

¹⁰⁵ Luihn & Frigjøringskomiteén, 1995: 7.

Bibliografien inneholder 19 emnegrupper, og en kan ut ifra denne se hva komitéen ønsket å vektlegge i informasjonen som skulle distribueres til ungdommen. Ingen skjønnlitteratur ble inkludert i bibliografien. Blant de sentrale temaene var Sabotasjeaksjoner, Konge, Storting og Regjering, og Fra krig til fred. Under hvert tema, som alle hadde en innledning skrevet av sentrale figurer både innenfor og utenfor komitéen, var det gjennomgående lister med faglitteratur.¹⁰⁶ Når okkupasjonstiden blir formidlet i denne sammenhengen, er dette et tegn på komitéens ønske om å videreformidle kollektivtradisjonen til unge. Anne Eriksen forklarer at når denne kollektivtradisjonen videreføres gjennom skoleverket, signaliseres samfunnet om at minnene om krigen ikke er noe privat anliggende, men at staten her i form av komitéen, påtar seg ansvaret for å formidle kunnskapen videre samtidig som det er en sak som gjelder for det nasjonale fellesskapet.¹⁰⁷

3.5 Velvilje fra øverste hold

Regjeringen og statsminister Gro Harlem Brundtland stilte seg bak forslaget i delinnstillingen om å reise et nytt monument. Ved neste møte for komitéen den 19 januar 1993, ble det opplyst om at Regjeringen hadde sluttet seg til forslaget som ble presentert. Regjeringen sendte også ut en pressemelding som gjorde godkjenningen offentlig: «Regjeringen har sluttet seg til forslaget om at det skal reises et nasjonalt frihetsmonument i Narvik».¹⁰⁸ Arbeidet med å planlegge symbolikken, innholdet og utformingen av monumentet kunne nå iverksettes. Komiteen bestemte at det skulle utlyses en offentlig konkurranse blant kunstnere om utformingen av monumentet. Det kom inn totalt 68 utkast, der ingen av utkastene i første omgang ble anbefalt til utførelse. I stedet skulle fire av kunstnerne ha en ny konkurranse der en jury skulle gjøre nye vurderinger. Nye utkast skulle leveres inn januar 1994, og etter avstemning i juryen i februar, var det trønderen Espen Gangberg som vant konkurransen. Juryen ble utpekt av Frigjøringskomitéen, og bestod av medlemmer med tilknytning til kunst, men også andre verdenskrig. Her var også Dag Berggrav i spissen som leder, sammen med ordfører Odd Andreassen og overarkitekt Eli Gunneriussen fra Narvik kommune.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Luihn & Frigjøringskomitéen, 1995. Det er flere temaer i verket som kan nevnes, men dette er utvalget jeg valgte å adressere.

¹⁰⁷ Eriksen, 1995: 96.

¹⁰⁸ «Regjeringen støtter monumentplaner». Pressemelding. Statsministerens kontor. 19.01.1993.

¹⁰⁹ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferat Frigjøringskomiteen, Statsministerens kontor 15.03.1994. I møtereferatene fra SMK ligger det ingen konkret beskrivelse av hva kriteriene til juryen for monumentet var for noe. Det hadde vært interessant å få et innblikk i

Monumentet utgjorde en 18 meter høy trekantet pyramide i blankpolert stål. I innstillingen står det hvordan juryen anså at den høye pyramideformen ville berike og gi karakter til plassen og hevde seg mot omgivelsenes bygninger og tekniske installasjoner. Inskripsjonen på monumentet var «Takk til våre allierte Nasjonalmonumentet 1940-45.»¹¹⁰ Jeg har under kildeheftingsprosessen vært i kontakt med kunstner Espen Gangvik for å høre om han fikk noe begrunnelse for hvorfor valget falt på hans utkast. Han hadde dessverre ingen konkret beskrivelse å referere til, men han hadde tatt vare på teksten som han vedla i konkurransebidraget. Her har jeg fått informasjon om hva juryen hadde å forholde seg til når de skulle velge monumentet. Gangvik beskriver i konkurranseteksten hvordan det er en takknemlighet og respekt som ligger til grunn for reisingen av et nasjonalt frihetsmonument i Narvik. Hans forslag ville forsøke å forene historiens linjer i en meditativ og ettertankens skulptur.¹¹¹ Bautaformen skulle symbolisere håp for tankens frihet, og for menneskets rett til selv å gjøre valg, og å handle under ansvar ut fra det. Skulpturen skulle stå for styrke og autoritet, og som «fyrårn» være det godes veiviser. Trekantformen assosieres med treenigheten, til tro, håp og kjærlighet. Han legger også til hvordan tre sider er minste felles multiplum for å bygge et volum, en enhet. Bruken av stål skulle også peke tilbake på malmen som ble skipet ut fra Narvik. Det var et poeng at stålet til skulpturen kunne komme fra malm som hadde vært gjennom Narvik.¹¹²

Ut ifra denne informasjonen kan det virke som om hovedmålet til komiteen og juryen var å avduke et monument som preget bybildet i Narvik og som ville vekke oppmerksomhet, samtidig som det forente nasjonen under et sett felles verdier. Narvik hadde på dette tidspunktet flere monumenter knyttet til andre verdenskrig lokalisert i området, der også flere av disse tematiserte betydningen av alliert innsats, men ingen var av størrelse og karakter som Trinigon. Det at Trinigon også var tenkt til å assosieres med treenigheten, til tro håp og kjærlighet kan knyttes til Eriksen teorier om videreføring av de absolutte verdier. Ofte fokuserer monumenter til minne om andre verdenskrig på de som gav livet. Minnesmerkenes vekt på død og offer bidrar dermed som et konserverende element, og de bidrar til at denne

hvordan de forskjellige utkastene representerte. Dette kunne gitt et utgangspunkt for å analysere hvilke symbolbruk som ble vektlagt av komiteen blant deltakerne.

¹¹⁰ RA/S-1005/D/Dc/L0106. Frigjøringsjubileet 1995. Organisasjon og administrasjon. Generelt. Frigjøringskomiteen, Innstilling til Regjeringen, «Om feiringen av 50-årsjubileet for frigjøringen 8. mai 1995», under punkt 4.2. s. 7. avgitt 24.06.1994.

¹¹¹ Gangvik, «Konkurransetekst november 1993» 1993. Se vedlegg.

¹¹² Gangvik, «Konkurransetekst november 1993» 1993. Se vedlegg.

tradisjonen holdes levende. Samtidig blir fokuset på det ytterste offer et middel for å dempe kritikk og å hindre avvikende fortolkninger.¹¹³

3.6 Andre planer og mål med markeringen

3.6.1 Alliert deltagelse

Nå som mesteparten av arbeidet med det nasjonale Frihetsmonumentet var ferdig for komiteen sin del, ble neste steg frem mot 1995 å fastsette jubileumsprogrammet. Dette innebar blant annet å bestemme hvilke gjester som skulle bli invitert, og hvilke aktiviteter som skulle foregå i byen den 7. og 8. mai 1995. Komiteéns rolle i dette var rettet mot å bestemme hvilke offentlige personer som skulle delta, sammen med hvilke internasjonale gjester med tilknytning til krigshendelsene som skulle inviteres. Denne beslutningsprosessen gjaldt også på et mer generelt nasjonalt plan for markeringen. Markeringen i 1995 fulgte en tradisjon med å vektlegge alliert deltakelse, og ble planlagt med en intensjon om å ha et stort antall utenlandske veteraner. Det innledende målet var å huse over 150 veteraner fra USA, Frankrike, Storbritannia, Canada, Polen og Russland. Totalt skulle det bli over 500 gjester som fikk invitasjon til markeringen. Organet som var ansvarlige for akkurat denne typen invitasjoner, var en egen undergruppe underlagt frigjøringskomiteén. Dette ble kalt protokollgruppen, og var sammensatt av medlemmer i Narvik kommune, blant dem ordfører Odd G. Andreassen, sammen med blant andre Odd Berggrav, Tore Gjelsvik og generalmajor Ola Berg.¹¹⁴ Protokollgruppen forberedte en ordning for skyss og losji for over 150 inviterte utenlandske gjester. Fem år tidligere var tallet på internasjonale veteraner som deltok nesten dobbelt så høyt.¹¹⁵

Det endelige antallet utenlandske invitasjoner ble senere nedjustert til 120, og det er naturlig at antallet krigsveteraner sank i disse årene. Dette var temaer som preget møtene mellom representantene for komiteen og den lokale komiteen i Narvik i perioden 1993-1994. Det er ikke til å legge skjul på hvordan komiteen anså dette som viktig med tanke på å gi markeringen den tyngden den fortjente, både nasjonalt og internasjonalt. Det var Narvik kommune som fikk ansvaret med å sende ut invitasjoner til de allierte nasjonene, men dette

¹¹³ Eriksen, 1995: 125.

¹¹⁴ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferat Frigjøringskomiteen, Statsministerens kontor 15.03.1994.

¹¹⁵ RA/S-1005/D/Dc/L0116/0002. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik I. Møtereferat mellom representanter fra Narvik kommune og Frigjøringskomiteen. Narvik Rådhus. 23.03.1994.

måtte også godkjennes via Utenriksdepartementet. Dette viser dermed også hvordan frigjøringskomitéen var involvert i flere områder knyttet til planleggingen. Kommunen, med sin egen komiteegruppe med ordfører Andreassen i spissen, sammen med sjef for fredssenteret Tor Akselsen, inviterte derfor følgende grupper til markeringen. Kong Harald V, norske veteraner, fylkesmannen i Nordland Åshild Haugan, og ordførere fra Narviks nabokommuner. Forsvaret ble bedt om å bistå i arbeidet knyttet til å organisere invitasjonene til de norske veteranene.¹¹⁶

3.6.2 Programutkastet

En annen sentral oppgave for Frigjøringskomitéen var å i samråd med de andre aktørene knyttet til markeringen, å fastsette programmet til markeringen. Akkurat dette ble gjort i samråd med representanter fra Narvik kommune slik som nevnt over, og de øverste representantene fra frigjøringskomitéen. Det er i denne delen de politiske og symbolske prioriteringene til frigjøringskomitéen og kommunen blir mer synlige, og hva de virkelig ønsket å løfte frem gjennom markeringen. Den største delen av markeringen dreide seg åpenbart om en avduking av det nye monumentet, og på denne måten hedre de som hadde ofret livet under kampene. Ønsket om å signalisere en takknemlighet ovenfor innsatsen til væpnede styrker, den sivile fronten og en takk de til de allierte, kan leses i utarbeidelsen til dette monumentet. Dette reflekterer også komiteens ønske om å hedre og minnes de som kjempet for Norges frihet og selvstendighet under okkupasjonen. Avdukingen av monumentet med kongen og statsministeren til stede ga et sterkt signal om nasjonal samling om kampen for frihet og demokrati. Ved siden av avdukingen av monumentet, ble det lagt til rette for en rekke besøk av Kong Harald V til blant annet Nordland Røde Kors krigsmuseum, og til en utstilling laget av ungdommeskole- og videregående elever fra området. Utstillingen *fred og frihet* i Narvik by under krigen. Elevene hadde satt sammen bilder av byen under frigjøringsdagene i 1945.¹¹⁷ Etterfulgt av dette, skulle det bli holdt en lunsj i et nærliggende lokale for både veteraner og offentlige personer. Her ville det bli holdt tale av Brundtland og ordfører Andreassen, og dette var en ytterligere mulighet for å hedre og takke veteranene som kjempet for frihet og selvstendighet. På denne måten ville komiteen gjennomføre et arrangement som viste at de satte pris på de som har ofret mye for disse kjerneverdiene.

¹¹⁶ RA/S-1005/D/Dc/L0116/0002. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik. Møtereferat mellom representanter fra Narvik kommune og Frigjøringskomiteen. Narvik Rådhus. 23.03.1994.

¹¹⁷ Alfsvåg, T. «Besvimte av spenning». *Fremover* 08.05.1995.

3.6.3 Symboltunge personer

Tilstedeværelsen av sentrale aktører fra krigens dager var også et tungt symbolsk motiv i markeringen. Avhandlingen nevnte tidligere hvordan dette kunne være den siste store markeringen der gjenlevende veteraner kunne delta i markeringen. Dette gjaldt både nordmenn og utenlandske veteraner. De tidligere markeringene på 50-, 60-, og 70-tallet, hadde også større internasjonale veterandelegasjoner, og markeringen i 1995 fulgte samme mal. I tillegg var frigjøringskomitéen og den lokale komiteen enige om at det ville være hensiktsmessig å ha personer med sterk symbolsk tyngde til stede. I aller høyeste grad gjaldt dette HMK og statsminister Gro Harlem Brundtland. Deres tilstedeværelse og ord, var tillagt stor plass i forberedelsene, og det var særdeles viktig for komiteen at HMK og Brundtland holdt taler ved det nye monumentet.¹¹⁸ Det kan være flere årsaker til at komiteen anså representasjonen fra disse personene som viktig. Det første gjelder helt klart symbolikk, da offentlige personer som konger, statsministere og andre politiske ledere representerer nasjonen og symboliserer de idealene som nasjonen står for. Offentlige personer som deltar i minnemarkeringer, kan derfor spille en viktig rolle i å opprettholde nasjonens historie og verdier, og hedre de som har ofret seg for landet. Deres tilstedeværelse ved minnemarkeringer kan sende et sterkt signal om nasjonens respekt for de som har ofret livet for landet under kampene.¹¹⁹

3.7 Oppsummering

Det framgår tydelig av kildematerialet at hovedprosjektet til komiteen raskt ble å avduke et nytt monument i Narvik, selv om det innledende virket som om det kun var ønskelig å reise et monument i Sør-Norge. Det ble en vending innad i komitéen da Jens Christian Hauge kontaktet komitéen med et ønske om å reise et nytt monument, og komiteen ser ut til å ha fulgt Huges innspill når det gjaldt symbolikken som skulle formidles gjennom det nye monumentet. Konkret var dette å gi en hyllest til de som var involvert i kampene og som ofret livet, både norske og allierte. Arbeidet med monumentet krevde et omfattende samarbeid med Narvik kommune, og kildene viser hvordan dette samarbeidet foregikk. Narvik, men i dette tilfellet var komiteen til stede med at blant andre Dag Berggrav, som deltok på disse møtene der han representerte Regjeringen, viser hvordan dette betydde mye på et nasjonalt plan. Det

¹¹⁸ RA/S-1005/D/Dc/L0116/0002. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik. Møtereferat mellom representanter fra Narvik kommune og Frigjøringskomiteen. Narvik Rådhus. 23.03.1994.

¹¹⁹ Eriksen, 1995: 127.

er ingen tegn i kildene ved RA at Berggrav var til stede med den lokale komitéen i like stor grad i andre byer som i Narvik. I møtene med Narvik kommune var Berggrav og Gjelsvik sentrale i å utøve mandatet som komitéen hadde for markeringen. Å gi informasjon til unge og å videre bringe kunnskap om krigen var også et viktig mål for komitéen, og dette ble realisert gjennom produksjon av litteratur med temaer knyttet til krigen til bruk i skoleverket. Dette var komitéens forsøk på å nå de unge i et nasjonalt perspektiv, utenom det som ble formidlet under markeringene. En siste viktig prioritering for komiteen var at veteranene – både norske og utenlandske – fikk sin del av rampelyset under markeringen. Offentlighetens takknemlighet overfor veteranene ble uttrykt symbolsk gjennom tilstedeværelsen av, og taler fra offentlige personer slik som Kong Harald 5, Gro Harlem Brundtland og Jens Christian Hauge. Deres tilstedeværelse bidro funksjonelt med å symbolisere det autentiske og ekte, samtidig som de representerte hele nasjonen.

4 KAP 4 – Produksjon: Gjennomføring av frigjøringsjubileet i Narvik

I dette kapitlet vil avhandlingen ta for seg den konkrete gjennomføringen av jubileet i Narvik. Markeringen var en del av det nasjonale jubileet, sett bort i fra at det ble holdt søndag 7. mai. Dette kan ha sammenheng med at Kong Harald V og Brundtland hadde offentlige forpliktelser i hovedstaden den 8. mai. Markeringen ble en folkefest med flere tusen oppmøtte, strålende vær, og med gjennomgående god mottakelse i lokal presse. I dette kapitlet vil det være interessant å se på hvordan gjennomføringen av minnemarkeringen samsvarer med intensjonene og målet Frigjøringskomiteen har hatt. Avhandlingen vil gjøre dette ved å se på hvilke aktiviteter som ble gjennomført. Avhandlingen vil også analysere innholdet i talene som ble holdt av offentlige personer for å se om det er en sammenheng med dette og de innledende intensjoner til komiteen.

4.1 Høsten 1994 – vår 1995 – De siste forberedelsene

Høsten 1994 begynte de siste brikkene å falle på plass for komiteen. Minnemarkeringen i Narvik skulle finne sted den 7-8. mai, med avdukingen av monumentet den 7. Den 8. mai skulle det være markeringer av mer lokal karakter der ungdommen kom mer i fokus med en

fredsmarsj frem til det nye monumentet.¹²⁰ I perioden desember 1994 til januar 1995 ble programoversikten klar. Det var lagt ulike aktiviteter til jubileet over to dager. Det innledende punktet med jubileet var, ifølge programmet som ble utarbeidet av Frigjøringskomiteen, Kongens ankomst til Narvik. Kongen skulle først ta del i en gudstjeneste i Narvik Kirke, og deretter bar det til avdukingen av Frihetsmonumentet med taler fra Kongen, statsminister, ordfører og Jens Christian Hauge. Etter gjennomføringen her, skulle Kongen og statsministeren ta del i en utstilling ved Narvik Rådhus med temaet «Fred og Frihet» som ungdomsskole og videregående elever hadde laget til jubileet og fredssenteret i Narvik. Ved å la ungdom fra skolene i nærområdet lage utstillingen, viste man en bevissthet om betydningen av å inkludere og engasjere unge mennesker i arbeidet for fred og frihet. Deretter var det duket for lunsj i idrettens hus, der over 500 personer tok del, deriblant offentlig representanter fra Regjeringen, Forsvaret, samt representanter fra de allierte nasjonene Frankrike, Polen, og USA. Også her ble det holdt en bordtale av Brundtland og ordfører Odd G. Andreassen.¹²¹

Et punkt som ble diskutert innad mellom komiteen og Narvik kommune, var en mulig symbolsk forsoningshandling mellom de krigende parter under krigen. Ut ifra møtereferrat datert til 15 januar 1995, hadde det tidligere innad i komiteen blitt diskutert om det skulle finne sted et håndtrykk mellom General Dietels sønn og General Bethouarts datter i Narvik.¹²² Dette var altså etterkommere av sentrale aktører fra henholdsvis tysk og fransk side under kampen om Narvik, og representanter fra Narvik kommune mente at et slik innslag kunne vært et sterkt symbol på fred og forsoning under markeringen. Dette var opprinnelig et forslag fremmet av daværende daglig leder for Fredssenteret i Narvik, Jørgen Erik Christensen. Christensen argumenterte med at dette kunne ha vært et viktig fredssignal å sende ut fra fredsbyen i nord. I et intervju med *Fremover* sa Christensen blant annet: «Sier vi nei til dette, kan vi heller ikke kalle oss en fredsby». Han mente den unge generasjonen måtte satse på fred i fremtiden, og hvis ikke man kunne slutte fred om en krig som endte for et halvt århundre siden kunne man ikke regnes som fredsby.¹²³ Ideen vakte sterke negative reaksjoner blant annet fra veteraner som hadde kjempet ved Narvik-fronten, som mente at hvis dette

¹²⁰ RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Møtereferrat Frigjøringskomiteen, Statsministerens kontor 20.12.1994.

¹²¹ RA/S-1005/D/Dc/L0116/0002. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik. Møtereferrat mellom representanter fra Narvik kommune og Frigjøringskomiteen. Narvik Rådhus. Under punkt 15. 15.01.1995.

¹²² Ibid.

¹²³ Eidum, E.M. «-La gamle fiender møtes i Narvik» *Fremover*, 12.01.1995.

håndtrykket ble gjennomført, ville det berøre mange. Formann i Nord-Hålogaland veteranforening, Roald Wiker Johansen, uttalte at man burde vente «med å gjennomføre en slik ide til alle veteranene er borte».¹²⁴ Tidligere commandosoldat Rolf Fuhr mente på sin side at man ikke kunne sette strek over krigen: «Et slikt møte vil vekke sterke følelser hos mange av de veteranene som deltok. Fienden har ingenting å der å gjøre» mente den dekorerte krigsveteranen.¹²⁵ Utfallet av diskusjonen ble at handlingen ble lagt vekk av både komité og kommune. Møtereferatet viser til en sterk enighet blant komitéen: «Saken er ikke en del av programmet og skal således ikke finne sted i Narvik i forbindelse med markeringen av 50-års minne for frigjøringen.»¹²⁶ Dette viser igjen respekten som ble vist til veteranene i forkant av jubileet, og til hvilken grad hensyn ble tatt som følge av dette.

I juni 1994 la komitéen frem sin innstilling for endelig program til godkjenning for regjeringen. I innstillingen kommer det frem, slik vi så Berggrav nevnte tidligere i 1992, at komiteen gjennom markeringen ønsket å oppfylle en tredelt målsetting. For det første vektla man at «markeringen skulle feire gleden over gjenvunnet frihet og fred» og «minnes de falne» – og et tredje mål var: «å gi informasjon til ungdom og nye slekter».¹²⁷ Først skal vi se nærmere på minneseremonien med avdukingen av frigjøringsmonumentet og talene som ble holdt av offentlige personer. Analysen vil særlig se på hvordan de symbolske handlingene i minneseremonien og talene bidro til å oppfylle Frigjøringskomiteens målsettinger med markeringen i Narvik.

4.2 Frigjøringsjubileet 7. mai 1995 i Narvik

Etter flere år med flere titalls møter og forberedelser, skulle frigjøringskomiteen endelig avholde jubileet i Narvik. Det var derimot på det hengende håret at monumentet ble klart tide. På grunn av logistiske utfordringer ankom ikke monumentet Narvik før torsdag den 5. mai, og det ble lagt ned en iherdig innsats for å få det klart til markeringen på søndagen.¹²⁸ I tillegg hadde monumentet fått flere synlige materielle skader. Deler av komiteen, deriblant Berggrav,

¹²⁴ Teigen, 2019.

¹²⁵ Eidum, E.M. «Kan ikke sette strek over krigen» *Fremover*, 12.01.1995.

¹²⁶ RA/S-1005/D/Dc/L0116/0002. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik. Møtereferat mellom representanter fra Narvik kommune og Frigjøringskomiteen. Narvik Rådhus. Under punkt 15. 15.01.1995.

¹²⁷ RA/S-1005/D/Dc/L0106. Frigjøringsjubileet 1995. Organisasjon og administrasjon. Generelt. Frigjøringskomiteen, Innstilling til Regjeringen, «Om feiringen av 50-årsjubileet for frigjøringen 8. mai 1995», under punkt 2. s. 4, avgitt 24.06.1994.

¹²⁸ Alfsvåg, T. «Nasjonalmonumentet kom fram i tide» *Fremover* 06.05.1995.

ekspedisjonssjef Hanna Marit Jahr og generalmajor Ola Berg, var til stede for å ta del i markeringen. Høydepunktet var som nevnt tilstedeværelsen av Kong Harald V og Gro Harlem Brundtland. Etter gudstjenesten bar det til sentrum for å avduke det nye monumentet. Dette ble naturlig nok det fysiske samlepunktet for markeringen. Deltakerne ble plassert i en hestesko foran monumentet med en talerstol rettet mot befolkningen, og det var også sitteplasser rundt veien opp mot monumentet der kongen skulle gjøre sin fremtreden foran de fremmøtte. På offentlige og private bygninger i sentrum var det heist norske flagg, og det var også flere flagg å skimte blant folkemengden rundt monumentet. Ved siden av monumentet var det heist flagg fra de allierte nasjonene.¹²⁹ I løpet av den timelange seansen ble det fremført dikt av skuespiller Jack Fjellstad som leste opp verk fra Nordahl Grieg. Det ble også fremført musikkstykker, nærmere bestemt «*Bak mørke vinter ventar ein vår*» av Ragnar Söderlin og Åse-Marie Nesse.¹³⁰ Folkefesten var nå i gang.

4.3 Monumentets rolle i minnemarkeringer: Avdukingen av monumentet

At Frigjøringskomiteen velger å avduke et nasjonalt monument er et sterkt budskap og virkemiddel i jubileet. Før avhandlingen går videre, kan det være hensiktsmessig å se på monumenters betydning for det historiske minnet. Her kan en snakke om selve forvandlingen fra historie til minne. I en privat dimensjon skjer forvandlingen ved at det knyttes bånd mellom et konkret levende menneske og «historien» som da er den kunstneriske abstraksjonen i form av et monument. Samtidig er ikke denne forvandlingsprosessen kun overlatt til det private, da det er ofte stramt regissert hva som er historiske steder.¹³¹ Forholdene er her lagt til rette for at forvandlingen fra historie til minne skal skje, og stedet blir derfor «kodet» med en mening som skal kunne avleses av den som er til stede. Den mest naturlige måten å gjøre dette på, er derfor å sette opp ett monument som bidrar til denne stedliggjøringen. Eriksen skriver følgende «Monumentets oppgave blir da å bidra til at dialogen mellom minne og historie forløper ubesværet, samtidig som de selv kan sies å befinne seg på grensen mellom de to formene.»¹³²

¹²⁹ «Mektig og dramatisk» *Ofotens tidende* 08.05.1995.

¹³⁰ «Mektig og dramatisk» *Ofotens tidende* 08.05.1995.

¹³¹ Eriksen, 1999: 94.

¹³² Eriksen, 1999: 95.

Monumentet har også en dobbel funksjon innenfor forvandlingen fra historie til minne. Den skal minne seeren om det som har skjedd, samtidig som den minner seeren på betydningen dette har hatt og fortsatt har. Monumentet blir da et koblingspunkt der historien og individet møtes, og opplevelsen for individet blir en grobunn for egne minner. Eriksen forklarer også hvordan minnemarkeringer også kan være grobunn for kollektive minner ved å tilby en felles opplevelse og seremoni som bringer mennesker sammen. Ved å delta i seremoniene blir individuelle minner omvandlet til kollektive minner som igjen kan påvirke samfunnets kollektive identitet.¹³³ Et inntrykk av fortidsdelaktighet som stedet skaper, sammen med en tilsvarende delaktighet i betydningen som fortiden er tillagt og verdiene den ønsker å formidle.¹³⁴ I lys av dette, får det nasjonale frihetsmonumentet en helt klar symbolsk betydning for frigjøringsjubileet. Monumentet bidrar med en kraftfylt dimensjon i minneritualet. Ved en avduking av et monument blir ritualet forsterket med disse virkemidlene, og det bidrar til å ytterligere innlemme nye generasjoner i samfunnets kollektive erindring.¹³⁵ Lokalt sett var dette også tilfelle i Narvik. I den grad av undervisning om krigen ofte stoppet ved lærebøker, er bruken av lokalhistorie et meget viktig element i å både presentere og innlemme nye generasjoner for den kollektive erindringen.¹³⁶ Besøk til Frihetsmonumentet for barn og unge, både ved avdukingen og i ettertid, kan ha vært en viktig faktor som Frigjøringskomiteen planla.

Selve utformingen av monumentet presenterer en viss symbolikk i seg selv. Den 18 meter høye trekantformede spiren av blankpolert stål preget bybildet. Den var satt opp i et omkringliggende basseng hvor skulpturen fortsetter ned «i dypet», for å gi en fornemmelse av at den kommer opp av grunnen.¹³⁷ Lotte Sandberg, daværende kunstkritiker i *Aftenposten*, omtalte monumentet som usentimentalt: «Spiriformen er optimistisk, den gror opp av jorden, den strekker seg mot solen og lyset, den er fremtidsrettet. Det blanke stålet tar opp i seg byens rytme og bevegelser, kald og våt nedbør og lysets dramatiske skiftninger».¹³⁸ Det var i de første årene etter krigens slutt vanlig å reise lokale monumenter begrenset til å minne de falt i krigen. Ved å reise et slikt monument eller gravstøtte, takker lokalsamfunnet den falne

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Eriksen, 1999: 95.

¹³⁵ Eriksen, 1999: 97.

¹³⁶ Eriksen, 1999: 102.

¹³⁷ Gangvik, «Konkurransetekst november 1993». 1993.

¹³⁸ Sandberg, L. «Himmelstrebende frihetsmonument» *Aftenposten*, 08.05.1995.

samtidig som de gjør seg selv delaktige i det som hendte.¹³⁹ Ifølge Eriksen er de nyere monumentene som ble reist fra 1990 og utover uttrykk for en videreførelse av begrepe frihet og fedreland der de disse får en mindre konkret betydning. Disse krigsmonumentene framhever ofte ideologiske, abstrakte og overordnede verdier innenfor en vestlig demokratisk kultur, der essensen er det absolutt gode i kamp mot det absolutt onde.¹⁴⁰ Eriksen mente at Frigjøringsmonumentet i Narvik føyde seg inn i denne tradisjonen; Ved at monumentet gir uttrykk for å strekke seg mot fremtiden, blir det på denne måten mer naturlig at hovedmålet er å fremme de grunnleggende verdiene som frihet og fred.¹⁴¹ Frigjøringskomitéen mente at Frihetsmonumentet skulle klart og tydelig markere en hyllest og takk til de allierte som kjempet side om side med nordmenn. Monumentet ville da bidra til å understreke betydningen av frihetskampen i et nasjonalt perspektiv.¹⁴² Eriksen hevder at dette ikke var et monument som hovedsakelig minnet falne. Det skulle i hennes øyne vektlegge verdier som fred og frihet, som minnes om nåtidige verdier like mye som fortidige hendelser.¹⁴³

Det er på den andre siden de som mener Trinigon skilte seg ut ifra fredsperspektivet som flere ønsket skulle stå i fokus med monumentet i Narvik. Steinar Aas skriver i kapitlet «Minnepolitikk i Endring – minnekulturen i og rundt Narvik 1940» i *Flerstemte minner*, hvordan krigsmarkeringer i Narvik, der avduking av nye monumenter var i sentrum, om hvordan det ble gjort en dreining i hva som minnes som følge av den kalde krigen. Frihetsmonumentet «Dama på torget» fra 1956 var det første som løsrev jeg fra trenden med å minne forsvar, krig og ære.¹⁴⁴ Aas skriver hvordan dramaturgien i markeringen 1995 vendte på et vis tilbake til denne trenden, og en av årsak til dette var motstandsmannen Jens Christian Hauges delaktighet i prosessen med monumentet, samtidig som Forsvarsdepartementet stod for finansieringen. Det var også ifølge han en sterk vekt på tapte liv som nasjonal offerhandling, samtidig som mange av deltakerne var krigsveteraner og representanter fra det militære samfunn.¹⁴⁵ Det han beskriver som minneagentenes fokus, altså Frigjøringskomitéen og Narvik kommune sine intensjoner med monumentet, som i stor grad var å minne friheten,

¹³⁹ Eriksen, 1995: 123.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² RA/S-1005/D/Dc/L0106. Frigjøringsjubileet 1995. Organisasjon og administrasjon. Generelt. Frigjøringskomiteen, Innstilling til Regjeringen, «Om feiringen av 50-årsjubileet for frigjøringen 8. mai 1995», under punkt 4.2 s. 7, avgitt 24.06.1994.

¹⁴³ Aas, 2010: 89.

¹⁴⁴ Aas, 2010: 88.

¹⁴⁵ Aas, 2010: 88-89.

var også vekten på krig, ære og den kjempende soldaten mer sentralt igjen. Aas diskuterer at «Dama på Torget» hadde et enda sterkere fredsbudskap, selv om det ble reist 40 år tidligere, og at Trinigon ikke kunne regnes konkret som et fredsmonument slik flere hevdet.¹⁴⁶

I lys av dette kan en diskutere om avdukingen av frihetsmonumentet i Narvik hadde flere symbolske betydninger, og som samtidig forholdt seg til den patriotiske grunnfortellingen, men også nåtid og fremtid. Monumentets spirform, som strekker seg mot fremtiden og symboliserer optimismen og fremtidshåpet, understreket at hovedmålet med markeringen var å fremme de grunnleggende verdiene frihet og fred. Eriksen mente dette skilte seg fra tidligere monumenter som primært minnet de falne, der de nyere monumentene representerte en videreføring av begrepene frihet og fedreland, fikk de en mer abstrakt betydning som ideologiske verdier innenfor en vestlig demokratisk kultur.¹⁴⁷ Aas mente på den andre siden at markeringen i 1995 ikke hadde noen entydig fredsbudskap, men at det i større grad var rettet mot de falne.¹⁴⁸

Musikalske innslag og diktlesning ble også en kulturell forsterkning for den symbolske betydningen av markeringen og understreke viktigheten av å hedre de som kjempet for frihet under krigen. Derfor kan en si at den tydelige symbolikken som kom til uttrykk i markeringen omhandlet fellesskap og solidaritet blant de allierte og deres kamp for frihet og fred. Denne bruken av symbolikk samsvarer godt med det vi til nå har sett var komitéens ønsker med markeringen. Mandatet og formålet med markeringen var å holde et jubileum som var verdig de som ofret livene sine for de sentrale verdiene som fred og frihet, og med det nasjonale frihetsmonumentet alene viste de denne respekten, men de brukte også kulturelle innslag for å forsterke dette. Komitéen la til grunn at krigen var en så avgjørende hendelse i vårt lands og verdens historie, at også her to generasjoner senere burde markere dette på en verdig og synlig måte gjennom et monument.

¹⁴⁶ Aas, 2010: 89.

¹⁴⁷ Eriksen, 1995: 123.

¹⁴⁸ Aas, 2010: 90.

4.4 Talenes symbolikk: Kongen, statsministeren og Jens Christian Hauge

Ved seremonien der avdukingen av frihetsmonumentet var den største begivenheten, var det nasjonale aktører som skulle holde taler. De offentlige personene var bestemt lang tid i forveien av frigjøringskomitéen i samråd med den lokale komiteen i Narvik. De mest sentrale, var som nevnt ovenfor Kong Harald V og Gro Harlem Brundtland. I tillegg holdt motstandsmannen Jens Christian Hauge tale, noe som også vil bli analysert sammen med elementer fra ordfører Odd Andreassen sin tale. Hauges posisjon som pådriver for det nasjonale frihetsmonumentet er interessant, spesielt også at han fikk i oppgave å tale under markeringen. Mye kan hvile på at det var Hauges høye status som kjent motstandsmann og politiker at han hadde slik gjennomslagskraft. Det virket ifølge komitéen at alle medlemmer var enige i beslutningen om å gi Hauge plass under markeringen. Det var Dag Berggrav som personlig henvendte seg via brev til Hauge angående mulighet til å tale ved markeringen i Narvik. På vegne av komiteen skriver Berggrav følgende:

Frigjøringskomitéen har lagt til grunn at statsministeren og du skal tale ved denne anledningen. Vi syntes det både vil være hyggelig og riktig at du er med på dette. Jeg spør derfor om du er villig til å påta deg oppgaven.¹⁴⁹

Hvorfor valgte man å la kongen, statsministeren og Hauge holde taler? Jubileet hadde som nevnt tidligere et mandat om å hedre veteraner, og i Eriksen forklares Kongens symbolverdi. Ved jubileene gjennom etterkrigstiden hadde Haakon 7 og Olav 5 rollene som «landets fremste veteran». Eriksen redegjør for hvordan kongenes fremtreden og nærvær ved minnemarkeringer blir en garanti for den «ytterste autentisitet»; kongen representerte den fremste blant veteranene og framsto som et symbol på veteranene som kollektiv.¹⁵⁰ Det var især Olav 5 som ble et slikt symbol. Han hadde selv tatt del i det som hendte og var på den måten likestilt med veteranene. Sammen kunne da veteranene være innforstått med sin og landets felles fortid. Kongen var også et levende bilde på motstanden gjennom

¹⁴⁹ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik II 1994-1995. Brev til Jens Christian Hauge fra Dag Berggrav. 09.09.1994.

¹⁵⁰ Eriksen, 1995: 127.

okkupasjonstiden, på samholdet og det nasjonale fellesskapet. Derfor når kongen tar del i de lokale minnemarkeringene blir hendelsene ifølge Eriksen satt inn i en større sammenheng fordi kongen representerer det veteranene kjempet for, og hans nærvær viser hvordan det kongeriket Norge tok del i verdenskrigen og at vi vant.¹⁵¹

På den andre siden var Kong Harald V, som hadde overtatt tronen i 1991, for ung til å kunne representere det samme symbolet på samme måte som sin far. Samtidig overtok han forvaltningen av de symbolske sidene av bildet av kongen og nasjonen. Kongens rolle under krigen representerte ifølge Eriksen den tålmodige ventingen, samholdet og viljen for å holde ut for landets skyld. Som barn under krigen var kong Harald V et eksempel på det foreldrene søkte å beskytte, og som kanskje ikke hadde en dypere forståelse over hva som foregikk, men som samtidig følte på spenningen og uvissheten med krig. Kongens nærvær ved minnehøytiden var derfor viktig for å formidle den mytiske viten i tillegg til et barns perspektiv på krigen.¹⁵² Kanskje appellerte dette særlig til barn og ungdom som deltok på frigjøringsjubileet i Narvik.

Når det gjelder de andre som talte under markeringen, så er det også en symbolsk tyngde med tilstedeværelsen av Brundtland og Jens Christian Hauge. Eriksen forklarer hvordan og riks- og lokalpolitikere ofte spiller viktige roller med taler og kransenedleggelse, og gjennom formidling av symbolikk og budskap kan ha en forsterkende effekt på videreføring av verdier og kunnskap til unge.¹⁵³ Gro Harlem Brundtland var Norges statsminister på den tiden, og hennes nærvær ved markeringen understreket betydningen av frigjøringsjubileet som en nasjonal begivenhet. Som leder for regjeringen representerte hun folket og markerte dermed at frigjøringen var en seier for hele nasjonen. Brundtland var også en profilert politisk leder på internasjonalt nivå, og spesielt med hvordan hun ledet regjeringen gjennom EF/EU-striden på begynnelsen av 1990-tallet.¹⁵⁴ Hennes tilstedeværelse ved markeringen kan på den måten ha forsterket betydningen av frigjøringen som en seier for demokratiet og menneskerettighetene, som hun var en kjent forkjemper for. Når det gjelder Jens Christian Hauge var han en tidligere profilert motstandsmann og en sentral aktør i motstandsbevegelsen under andre verdenskrig. Hans nærvær ved markeringen fremhevet derfor betydningen av motstandsbevegelsens

¹⁵¹ Eriksen, 1995: 127.

¹⁵² Eriksen, 1995: 128.

¹⁵³ Eriksen, 1995: 128.

¹⁵⁴ Bonde, A. «Gro Harlem Brundtland» i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 30. april 2023 fra http://snl.no/Gro_Harlem_Brundtland

innsats i kampen for norsk frihet og selvstendighet. Hauge var som tidligere nevnt også en viktig politisk leder etter krigen, blant annet som høyesterettsadvokat, og hans deltakelse ved markeringen viste at frigjøringen var en nasjonal seier som hadde åpnet veien for et fritt og demokratisk samfunn i Norge.¹⁵⁵

Den følgende analysen vil forsøke å gi en oversikt over de viktigste elementene i de offentlige personenes taler, og analysere dem som uttrykk for hovedperspektiver som kongehuset og de andre aktørene ønsket å formidle ved anledningen. Alle talene ble holdt før avdukingen av monumentet med Ordfører Odd Andreassen først, deretter etterfulgt av Brundtland, Jens Christian Hauge og til slutt Kong Harald V. Selve rekkefølgen i aktivitetene bærer også en symbolikk i seg selv. Ved kongens ankomst skulle kongesangen spilles, etterfulgt av en velkomsttale av ordføreren. Deretter var flere musikalske innslag og diktlesning mellom talene til statsministeren, Hauge og Kong Harald V.¹⁵⁶ Ved å legge inn kulturelle innslag, bidrar frigjøringskomitéen med å sette en kulturell og symbolsk ramme som preger stemningen for de oppmøtte. Det var i forkant av avdukingen at kongen skulle holde sin tale. Ordfører Odd G. Andreassen var den første som talte da han holdt en kort velkomsttale for markeringen. Han holdt også tale ved lunsjen som etterfulgte avdukingen, men dette kommer oppgaven tilbake til kap. 5 om resepsjon. I talen var han særdeles opptatt av å fremme viktigheten av Narvik under krigen. Med disse korte velkomstordene blir det tydeliggjort hva ordføreren og Narvik virker mest opptatt av, nemlig representasjon av de allierte og deres betydning under kamphendelsene:

I den nordnorske vårvinteren ble Narvik arnested for de allierte nasjoners kamp. Det resulterte i at vi vant tilbake byen, og gjenerobringen ble de alliertes første over Hitler-Tyskland. Til minnesmarkeringen 50 år senere ønskes alle hjertelig velkommen, og det er en stor ære å ha til stede representanter for de allierte under 2. verdenskrig.¹⁵⁷

4.4.1 Gro Harlem Brundtlands tale

Etterfulgt av musikalske innslag utført fra distriktskorps Nord-Norge, var det Gro Harlem Brundtland sin tur foran de fremmøtte. Hun var den første offentlige aktøren som gikk på, og

¹⁵⁵ Hetland & Allkunne.

¹⁵⁶ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik II 1994-1995. Brev til Jens Christian Hauge fra Dag Berggrav. 09.09.1994.

¹⁵⁷ Alfsvåg, T & Seines, J. «Den store folkefesten», *Fremover* 08.05.1995.

som vi senere skal se inneholdt hennes tale elementer av annerledes karakter enn kongens, men samtidig påpeker de mye av det samme.

Our cause for celebration today is our country's liberation in May 1945. After five years of war, occupation and foreign rule, we won back peace and liberty, independence and democracy. At a distance of fifty years, we can clearly see the enormous historical significance of that day. Many of us relive it with great joy. We are indeed celebrating a liberation day.¹⁵⁸

Brundtland nevner i sin åpning fire sentrale begreper. Fred og frihet, uavhengighet og demokrati. I likhet med Kong Harald, la hun vekt på verdier og nøkkelord som de ønsket skulle legge rammen for den kollektive forståelsen av hendelsene for femti år siden, og som fortsatt hadde betydning for det norske samfunnet i 1995. Ved å fremheve betydningen av disse verdiene satte statsministeren en symbolsk ramme for markeringen som dro en linje fra krigen til samtiden; hun minnet publikum om de grunnleggende verdier som ble truet under krigen og hvordan disse fortsatt var viktige å forsvare og opprettholde. I dette tilfellet gjorde Brundtland dette ved å knytte sammen fortida og samtida. Det neste hovedelementet i talen kan relateres til mulige politiske intensjoner ved markeringen.

Celebrating the day together with other countries in Europe, who suffered the same fate as us, does not diminish the importance of the liberation or make it less of a national event. On the contrary! Out of the struggle and the liberation there arose a new purpose, expressed by the victorious powers in the United Nations pact: "We the peoples of the United Nations, determined to save succeeding generations from the scourge of war". The aim was clear: never again. In Western Europe we joined forces in a stronger effort for freedom and human rights. With the realisation today of liberty and democracy for new millions of Europeans, the postwar period is over. Never has democracy been so strong. Never has a major war been less likely than today.¹⁵⁹

I dette fokuserer hun på betydningen av frigjøringen av Norge og andre land som led samme skjebne, og hvordan dette førte til et felles mål om å forhindre krig og sikre fred og

¹⁵⁸ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik II 1994-1995. Tale: Gro Harlem Brundtland's speech in Narvik 07.05.1995. I RA lå det en oversatt versjon av talen, som var lik den utenlandske gjester fikk utdelt, og utdraget vil derfor stå på engelsk.

¹⁵⁹ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik II 1994-1995. Tale: Gro Harlem Brundtland's speech in Narvik 07.05.1995.

demokrati. Hun understreket også betydningen av internasjonalt samarbeid og forsoning mellom de krigende partene for å oppnå dette målet. Dette kan være relevant for å forstå hvordan komiteen som planla markeringen kan ha tenkt. Dette viser at komiteen ønsket å markere ikke bare Norges frigjøring, men også betydningen av forsoning og internasjonalt samarbeid for å sikre fred og demokrati i etterkrigstiden. Det at markeringen inkluderte deltakelse av andre land som også ble frigjort under andre verdenskrig, slik som Polen og Frankrike, og at talene fokuserte på verdien av fred og samarbeid mellom nasjoner, var som vi har sett viktig for komiteen. Forslaget fra komiteen om et symboltungt håndtrykk mellom Frankrike og Tyskland møtte som vi så tidligere motstand fra norske veteranorganisasjoner, men i statsministerens tale ble temaet om forsoning tatt opp igjen.

Det er også verdt å merke seg at Brundtland snakket om hvor sterkt demokratiet sto i samtida, og at hun valgte å fokusere på håpet for fremtiden. Formuleringen om at etterkrigstiden nå var slutt var også symboltung. Det er ingen tvil at hun i denne delen av talen refererte til oppløsningen av Sovjetunionen og slutten på den kalde krigen. De sentrale verdiene som frihet og demokrati kunne bygges også i østblokk-landene som frem til 1990-tallet hadde vært bundet i konflikt mellom supermaktene. Frigjøringsjubileet i Narvik i 1995 foregikk midt i begeistringen over at den kalde krigen var over og at man så for seg en lys framtid der stormakts rivalisering og faren for krig var over, og der demokratiet hadde befestet sin posisjon i Europa. Det må utvilsomt ha vært et ønske om å knytte frigjøringen av Norge og slutten på krigen opp mot en større internasjonal bevegelse i samtiden mot krig og for frihet og menneskerettigheter, og med dette fikk markeringen derfor en internasjonal og sterkt fremtidsrettet dimensjon.

Med dette eksempelet ser vi et eksempel på hvordan verdiene som samfunnsmaktene ønsker å holde høyt blir legitimert av dem.¹⁶⁰ Brundtland bruker den politiske konteksten, som var varme vinder med fred som bølger over Europa, til å legge vekt på samarbeidet innad i FN og hvordan dette nå kan videreføres over til flere land i Europa. Politiske interesser var også tydelig med tanke på Barentssamarbeidet som begynte i 1993, der det overordnede målet var å skape fred og stabilitet i nordområdene.¹⁶¹ Sovjetunionens fall skapte nye muligheter for samarbeid, og det var derfor nødvendig for Regjeringen med Brundtland i spissen, å formidle

¹⁶⁰ Stugu, 2021: 65.

¹⁶¹ Holm-Hansen, J. & Landsem, L.I. 2020. *Barentssamarbeidet i Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 12. mai 2023 fra <https://snl.no/Barentssamarbeidet>

fremtidsutsikter med fred og samarbeid med andre stormakter. Erna Solberg gjorde det samme ved markeringen for 8. mai 2020, da hun bygget talen sin rundt en retorisk figur der frihet, fred og demokrati menneskeverd ble brukt som eksempel der de ble stilt opp mot okkupasjonsmaktens diktatur. Hennes vekt var på hvordan diktaturet kunne overvinnes, og derfor måtte man ha et sterkt forsvar og sterke allianser. Den politiske konteksten er selvsagt endret og i Solbergs tilfelle ble historien brukt til et dagsaktuelt trygghetspolitisk program.¹⁶²

4.4.2 Jens Christian Huges tale

Ifølge biograf Olav Njølstad var Jens Christian Hauge en selvfølgelig hovedtaler ved en rekke store krigsminnearrangementer og frigjøringsjubiléer fra og med tiårsjubileet i 1955, og frem til 2000. Njølstad påpeker at Hauge sine taler er et eget studium verdig, og skriver om hvordan de alltid var grundig forberedt. Njølstad vektlegger hvordan Hauge sine taler gjennomgikk en forandring i sin retorikk gjennom etterkrigstida. Ved Frigjøringsdagen i 1955 talte han hovedsakelig til sine egne motstandsfolk, med en grunntone som var kameratslig og preget av humor og ironi. Ti år senere var tonen av en annen karakter da han som hovedtaler under hjemmefrontens 8.maifest talte med alvorlighet og høytidelighet. Det var færre henvisninger til livet som motstandsmann, men flere bemerkninger om lærdommer krigen og motstandskampen hadde gitt. Mot 80- og 90-tallet nærmet Hauge seg en retorikk som gikk mer i retning av hva nasjonens lærdom om krigen kunne være. Samtidig skriver Njølstad at det var noe som aldri forandret seg, og det var Huges konsistente tyngde på å minnes de falne.¹⁶³ Hauge innledet sin tale med å stadfeste viktigheten av et nytt monument i Narvik:

Det er god begrunnelse for at Norge har reist dette frihetsmonumentet her i Narvik, og erklærer at det skal være et varig takkens tegn fra Norge til våre allierte. Til stede i dag er veteraner fra de fire land som deltok i kampene. I våre tanker er også til stede de falne polakker, franskmenn, briter og nordmenn som ofret sine liv for friheten og for oss. Deres graver er frihetsmonumenter.¹⁶⁴

¹⁶² Stugu, 2021: 68.

¹⁶³ Njølstad, 2008: 548.

¹⁶⁴ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik II 1994-1995. Tale: Jens Christian Huges tale i Narvik 07.05.1995.

Jens Christian Huges tale tar på sin side mer opp de faktiske krigshendelsene og betydningen av dem for krigen som helhet. Hauge er opptatt av at innsatsen som ble gjort og bruker mye tid og plass i sin tale på å rose heltemotet til soldatene.

De allierte styrkene tok Narvik tilbake. Og langsomt og sikkert drev de den tyske Dietl og hans bergsoldater mot svenskegrensen. De kunne være 24 timer før de var nødt til å gå inn i Sverige og la seg internere. Hitler hadde nerver!¹⁶⁵

Hauge går deretter videre med å forklare hvordan slaget om Narvik hadde drastiske virkninger for krigens gang, både i Sovjetunionen, Afrika og den britiske marinens suksess i Atlanteren. Han kalte dette for krigsavgjørende begivenheter. Han avslutter på følgende vis: «Nei, den allierte kampen her oppe i nord våren 1940 var ikke forgjeves. Det skal vi vite her i dag, og de skal de vite som har sine falne her oppe.»¹⁶⁶ Hauge fremstår her som en av veteranene som har en unik og personlig erfaring med krigen. Han var selv en av dem som kjempet i motstandsbevegelsen, og talen viser en sterk tilknytning til de falne og en respekt for deres offer. Han er også her opptatt av å trekke frem innsatsen til de allierte styrkene, og han la stor vekt på heltemotet til soldatene. Gjennom talen og sin tilstedeværelse ved markeringen var Hauge med på å formidle viktigheten av å hedre og minnes krigens ofre, samtidig som han bidro til å fremheve den allierte innsatsen og dens betydning for krigens utfall. Denne retorikken sammenstemmer også med det Njølstad skriver i biografien. Hauge var en kraftfull karakter, som med sterke begreper stadfester viktigheten av Narvik både i et nasjonalt, men også internasjonalt perspektiv.

4.4.3 Kong Harald Vs tale

Til slutt før båndene skulle klippes var det klart for den udiskutable største aktøren. Kong Harald åpnet sin tale med å stadfeste viktigheten av Narvik sin plass i det kollektive minnet om krigen, både nasjonalt og internasjonalt:

Narvik will always occupy a special place in Norwegian wartime history. The contribution and courage of the people of Narvik were an inspiration to us all. For our

¹⁶⁵ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik II 1994-1995. Tale: Jens Christian Huges tale i Narvik 07.05.1995.

¹⁶⁶ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik II 1994-1995. Tale: Jens Christian Huges tale i Narvik 07.05.1995.

allies, the name of Narvik became well-known and well-loved, and in many countries it is synonymous with victory.¹⁶⁷

Ved å innlede talen med dette, fastla kongen en grunnramme for betydningen Narvik hadde, og fortsatt har for Norges fortelling om krigen. Han fortsatte med å rette en stor takk til de som ofret livet og som bidro til frigjøringen av byen i 1940. Dette var en sterk og respektfull åpning av talen, som tydelig anerkjente byens betydning for norsk krigshistorie. Denne åpningen bidro til å sette en slags patriotisk tone for talen, og det var tydelig at kongen ønsket å formidle en hyllest til Narvik og å minnes byens og ofrenes bidrag. Etterfulgt av åpningen gikk han videre med:

But the war took a heavy toll. Large parts of the town lay in ruins after the bombardment of 1940, and many lives were forfeited. A great matter of these were young lives, which were lost in the surrounding hills.¹⁶⁸

Ved å minne om krigens ødeleggelse og tap, satte kongen fokus på prisen som Narvik betalte for sin kamp mot okkupasjonsmakten. Han viste her respekt for de som ofret livene sine for å kjempe for frihet og rettferdighet, og minnet om viktigheten av å ikke glemme eller undervurdere krigens grusomheter. Dette kan ifølge Eriksen sine teorier fungere som en allmengjøring av striden.¹⁶⁹ Krigen var en påkjenning for hele det norske folket der alle deltok på hver sin måte. Kongen skildret de falne i kampen om Narvik som en del av et større kollektiv og deres død som en del av kollektivets kamp for grunnleggende verdier kontra det onde. Dette kan relateres til den patriotiske grunnfortellingen om det gode mot onde, som var et sentralt element i krigsmarkeringer gjennom etterkrigstiden. Kong Harald fortsatte med å gi uttrykk for en sterk følelse av samhold og fellesskap i det nåværende samfunnet. Ved å minnes de som ofret livene sine for Norges frihet, understreket han viktigheten av å stå sammen og kjempe for fellesskapet, også i samtiden. Kong Harald V fortsatte talen med å trekke en linje til etableringen av et fredssenter i Narvik:

¹⁶⁷ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik II 1994-1995. Tale: HM the King's speech in Narvik 07.05.1995. I RA lå det en oversatt versjon av talen, som var lik den utenlandske gjester fikk utdelt, og utdraget vil derfor stå på engelsk.

¹⁶⁸ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik II 1994-1995. Tale: HM the King's speech in Narvik 07.05.1995.

¹⁶⁹ Eriksen, 1995: 124.

The war has left its mark, and painful memories still live on in the minds of many survivors. It is therefore encouraging to see that people here are willing to make use of these tragic events to achieve something positive. I am thinking especially of the effort to establish a permanent institution for peace in Narvik. The idea of Narvik as a centre for peace has been greeted with enthusiasm, and I wish you every success in your endeavour.¹⁷⁰

Ved å nevne arbeidet med fredssenteret i Narvik, ga Kong Harald V et konkret eksempel på hvordan lokalsamfunn kan jobbe for å oppnå noe positivt ut av en tragisk hendelse knyttet til krigen. Ved å uttrykke dette, fungerte han som en lederskikkelse som var opptatt av å se framover og finne positive utfall på utfordringene som samfunnet møtte under andre verdenskrig. Talen oppmuntrer til å ta vare på minnene fra krigen, men også til å bruke dem til å skape en bedre fremtid. Dette var også en viktig del av frigjøringskomitéen sine intensjoner og mål med jubileumsmarkeringen, ved å henvise til de sentrale verdiene fred og frihet.

Talene ovenfor er en sterk indikator på hvordan vi ser komitéen som en minneaktør, som ønske er å legitimere de verdiene som skal settes høyt i samfunnet sett i lys av Stugus teorier i kap. 1. Det viser også hvordan markeringen ble viktig for å opprettholde det bildet av krigen som komitéen ønsket å fremheve. Eriksen forklarer hvordan jubileer ved siden av å være viktig for å gi informasjon til unge, også fungerer som en viktig anledning til å formidle og opprettholde et sant og ekte bilde av det som skjedde. I den forstand fungerer også jubileene som anledninger der aktører kan innprente den rette betydningen av hendelsene. Realhistorien skal fremstilles i markeringene, men det skal også tillegges et mytisk aspekt ved å gjøre den om til råstoff. I denne forstanden, der komitéen avduker et monument, får historien et kulturelt uttrykk, og dermed blir fortellingen om krigen gjenstand for en betydning utover seg selv.¹⁷¹ På denne måten blir minnehøytidelighetene også tolkninger ifølge Eriksen, da de formidler et tydelig budskap om historiens mening. Dette gjør også at jubileer ikke får rom for kritikk eller diskusjon. Det enestående skal slås fast.¹⁷²

¹⁷⁰ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0001. Frigjøringsjubileet 1995. Frihetsmonumentet i Narvik II 1994-1995. Tale: HM the King's speech in Narvik 07.05.1995.

¹⁷¹ Eriksen, 1995: 16.

¹⁷² Eriksen, 1995: 125.

4.5 Oppsummering

Dette kapitlet har tatt for seg hvordan 50-årsmarkeringen for jubileet ble gjennomført, hvilket symbolsk innhold som markeringen inneholdt. De mer generelle forberedelsene med markeringene varte frem til høsten 1994, da det virket som om komiteen hadde levert inn en innstilling som viste at alt med markeringen var klart. Gjennom programmet ved markeringen er det tydelig at komiteén ønsket å vektlegge fred og frihet, gjennom avdukingen av Frihetsmonumentet. Vi ser også hvordan symbolikken i avdukingen av monumentet spilte flere roller i kollektivtradisjonen, både som bevarer og som fornyer. Dette ved å både minne falne, men også ved å uttrykke mer abstrakte verdier. Monumentet var åpen for tolkning. Forsoningshandlingen eksemplifisert med håndtrykket mellom etterkommere av de stridene partene representerer også dette, samtidig som beslutningen ved å ikke gjennomføre det viser respekten som ble vist de gjenlevende veteranene. Å gjennomføre dette kunne ytterligere lagt vekt på komiteens intensjoner om å fremheve fred og frihet i et fremtidig perspektiv, men til slutt ble det lagt vekt på respekten for veteranene.

Den offentlige representasjonen i ved markeringen var helt klart viktig for både komité og Narvik kommune. At Kongen, Brundtland og Hauge tok del i markeringen ga den en ekstra symbolsk tyngde som kan ha vært utslagsgivende for målene til komiteén. Dette ble eksemplifisert i talene, der Brundtland fokuserte mer på kjerneverdiene, var Kongen opptatt av å bruke Narvik som et nasjonalt eksempel på påkjennningene menneskene hadde vært gjennom. Hauge holdt fast ved sin retoriske tilnærming til ofrene, og hvordan disse ikke var forgjeves. På den andre siden var det derimot viktig for komiteén at både Kong Harald og Brundtland roste monumentet og arbeidet som hadde blitt gjort med den av lokale og nasjonale aktører. For komiteen sin del, som sitt mål med dette var å minnes de falne, samtidig som å styrke symbolet for fred, kan det sies at markeringen oppfylte disse. Gjennomføringen og innholdet i markeringen inneholdt også elementer som omhandlet ungdommen. De «nye medlemmene» i det nasjonale fellesskapet ble lagt større oppmerksomhet av Frigjøringskomiteen og kommunen ansvarlig for planleggingen, og det var særdeles viktig at disse utgjorde en stor del av folkehavet som var til stede under avdukingen, for å på denne måten kunne innlemmes i kollektivtradisjonen. Det blir også synlig i talene hvordan fokuset på de absolutte verdier viser hvordan komiteén opptrer som en minneaktør, og hvordan de blir ansvarlige for legitimeringen og betydningen av krigshendelsene.

5 Kapittel 5 - Minnemarkeringens resepsjon – utelukkende positiv?

Som tidligere nevnt, ville det være relevant å se på hvordan markeringen ble mottatt av både deltakere og presse. Dette vil avhandlingen nå gjøre ved å analysere deler av *resepsjonen* av markeringen både i et lokalt, men også i et nasjonalt perspektiv. Spørsmål som blir sentrale er: Hvordan ble jubileet mottatt? Hvor mange deltok i det lokale arrangementet i Narvik? Hvordan opplevde disse jubileet og kan det ha skjedd endringer i det kulturelle minnet i etterkant av markeringen? Kapitlet vil hovedsakelig basere seg på den omfattende lokale pressedekningen som ble gjort av *Fremover* og *Ofotens tidende*, men også riksdekkende aviser som *Aftenposten*. Ved kildene knyttet til Statsministerens Kontor ved RA ligger det også en rekke takkebrev som ble sendt fra veteraner fra de allierte nasjonene, dette vil også være interessant å se på, da disse er personer som har tettest tilknytning til det som minnes, og om de finner det som blir vektlagt under markeringen som relevant for dem.

5.1 Markeringens mottakelse i lokal og nasjonal presse

Markeringen i Narvik fikk en omfattende pressedekning, både lokalt og nasjonalt. Et gjennomgående fokus fra journalistene ved presse-mottakelsen av markeringen, er tilstedeværelsen til hans majestet Kong Harald, sammen med statsministeren. Lokalavisen i Narvik, *Fremover*, utga en seks siders reportasje om markeringen og åpningen av frigjøringsmonumentet mandag 8. mai. Reportasjen var i hovedsak deskriptiv, og ga en detaljert beskrivelse av gjennomføringen av minnemarkeringen, uten spesifikk vinkling eller politisk blikk. Samtidig virker det som om avisen var opptatt av å få fram en nasjonal og patriotisk symbolikk under begivenheten. Under tittelen «Den store folkefesten» skildres det bilder av det «norske» og det «frie». «En svak bris fra nordøst fikk det til å blafre i de røde, hvite og blå sløyfene rundt monumentet. Ungene vaiet litt ekstra med sine små flagg og sola blinket i det speilblanke monumentet.»¹⁷³ Eriksen skriver hvordan været ofte gis en sentral rolle som et symbol i norske frigjøringsmarkeringer/minnemarkeringer. Dette med på å bringe ekthet og autenticitet, og viser at markeringen er ikke bare menneskeskapt, men at også naturen tar del i den.¹⁷⁴ Denne symbolikken har også sammenheng med motiver i den norske

¹⁷³ Alfsvåg, T & Seines, J. «Den store folkefesten», *Fremover* 08.05.1995.

¹⁷⁴ Eriksen, 1995: 129.

kollektivtradisjonen der landskapet i Norge ofte er sentralt. Været 8. mai i Narvik var også utmerket, og vekten angående været i pressen på Østlandet var av samme karakter.¹⁷⁵

Jens Christian Hauges ord fikk også oppmerksomhet i reportasjen i *Fremover*. Her ble det løftet frem hvordan han fremhevet de historiske linjene i krigens gang, og hvordan han understreket at den allierte kampen våren 1940 ikke var forgjeves.¹⁷⁶ Reportasjen er godt skrevet patriotisk fremstilling, der det legges vekt på alliert seier, men også freden i tiårene som fulgte. Det virker som, både ved talen til Kong Harald V, sammen med talen til Odd G. Andreassen og Gro Harlem Brundtland at formålet var å «fremme det gode». Her kan det tenkes at vekten på verdier, slik nevnt ovenfor i analysen av talen til kongen, også blir vektlagt i reportasjen. Samtidig blir det også i reportasjen løftet frem barna som var til stede. I mine øyne kan vekten som blir lagt på dette virke som en slags sammenslått visjon om å fokusere på ungdommen. Dette muligens for å fremstille fremtiden og videreføring av det kollektive/kulturelle minne om slaget ved Narvik?

5.2 Veteraner i fokus

Allierte veteraner kom også i fokus i utgaven 8 mai. *Fremover* intervjuet amerikaneren Harry Anderson, som sammen med 10 andre amerikanere besøkte Narvik i anledning markeringen. Under tittelen «*Den lengste turen*» skildrer reportasjen veteranens erfaringer fra krigen og hvordan han var med på frigjøringen av Norge. Om arrangementet i Narvik er konklusjonen til veteranen at det var vell gjennomført: «Stilfullt og meget bra. For oss er det ekstra hyggelig at Kongen og Statsministeren tar seg tid til å være med.»¹⁷⁷ Om monumentet svar han følgende: «Nice – pent. Minner meg kanskje litt om et monument vi har i Washington.»¹⁷⁸ Skotten Richard Irvine fikk også oppmerksomhet. Han var tilbake i Norge for første gang siden krigen, der også han var med på frigjøringen av Norge. Om hvordan det var å bli invitert tilbake til Norge svarer skotten: «Jeg er utrolig stolt over å bli invitert til dette jubileet. Både jeg og mine seks kolleger fra det gamle regimentet, opplever dette som en stor ære.»¹⁷⁹ På den andre siden hadde ikke noen av veteranene i denne reportasjen deltatt under kampene i Narvik, og det er muligens noe merkelig at det ikke var noen norske eller andre allierte

¹⁷⁵ Eriksen, 1995: 129.

¹⁷⁶ Alfsvåg, T & Seines, J. «Den store folkefesten», *Fremover* 08.05.1995.

¹⁷⁷ Berg, P.H. «Den lengste turen», *Fremover* 08.05.1995.

¹⁷⁸ Berg, P.H. «Den lengste turen», *Fremover* 08.05.1995.

¹⁷⁹ Berg, P.H. «Tilbake etter 50 år». *Fremover* 08.05.1995.

veteraner som hadde deltatt i kampene som fikk oppmerksomhet i lokalpressen. I reportasjen var det bilder av følelsesladde veteraner som deltok, så det er mye mulig at det ut ifra respekt ikke ville egne seg.

5.3 Ofotens tidende

Ofotens tidende, som i likhet med *Fremover* var en lokalavis utgitt i Narvik, hadde også reportasjer som dekket markeringen. Også her var det kongelige besøket hovedattraksjonen. Med tittelen «Kongen kom med sola» var det en reportasje på fire sider om markeringen. Også her ble været framhevet som en medspiller i markeringen. Mye av reportasjen skildrer talene fra de sentrale aktørene ved begivenheten, Kong Harald, Brundtland, og Hauge. Det var i tillegg et fokus på den store folkelige oppslutningen om markeringen, og at det nye monumentet og byen framsto som vakkert: «Folkehavet og bybildet spilte seg i de høyglanspolerte sidene i monumentet. Det var ikke et bybilde man trengte å være beskjemmet av.»¹⁸⁰ Avisen var i tillegg til *Fremover* også opptatt av å belyse det som ble sagt av de som holdt taler, og det som ble sitert i avisen var varme ord om Narvik, samtidig som viktigheten av Narvik som fredsby og etableringen av fredssenteret ble omtalt.¹⁸¹

En interessant del av reportasjen er dekningen av lunsjen som fant sted i idrettens hus i etterkant av avdukingen. Her blir ordene fra ordfører Odd G. Andreassen under middagen referert. Med tittelen «Forsoning – er det mulig?», dekker reportasjen deler av talen ordføreren holdt, der spørsmålet om forsoning var mulig mellom de som var i krig med hverandre stod sentralt. Frihetsmonumentet ville ifølge Andreassen bli et nytt og kjært trekk i den særegne fredsbyen i det nordlige Norge. Han fortsatte med: «Kampen for frihet – som soldater og sjøfolk, som motstandskjempere og krigsfanger – gav livserfaringer som antakelig må oppleves for helt ut å kunne forstås».¹⁸² Han trakk så deretter frem et av de vanskeligere temaene, der spørsmålet om forsoning mellom de som var i krig med hverandre var mulig. «Forsoning mellom mennesker er viktig, forsoning mellom nasjoner likeså. Men forsoning mellom verdier, samfunnssyn og menneskesyn, som er forskjellige som natt og dag lar seg neppe gjennomføre». Etterfulgt av dette la også Andreassen vekt på at kunnskap om demokratiet må bringes videre til kommende generasjoner, og i denne forbindelse benyttet

¹⁸⁰ Andreassen, B. «Solskinn og folkehav for kongen». *Ofotens tidende* 08.05.1995.

¹⁸¹ Andreassen, B. «Solskinn og folkehav for kongen». *Ofotens tidende* 08.05.1995.

¹⁸² Andreassen, B. «Forsoning – er det mulig?» *Ofotens tidende* 08.05.1995.

han anledningen til å enda en gang markedsføre fredssenteret.¹⁸³ Det er mye mulig at Andreassen tok opp dette temaet som konsekvens av diskusjonene nevnt ovenfor innad i kommunen i forkant av jubileet, der det var snakk om å la etterkommere av de stridende partene trykke hender. Dette viser også hvordan dette temaet fant veien til pressen i anledningen jubileet. Dette var en diskusjon som hadde pågått siden januar, og som også preget markeringen i form av taler som ble holdt. Det ser ut til pressen bet seg merke av dette siden de la vekt på dette i dekingen.

5.4 Aftenposten

Det var også som nevnt nasjonal deking av begivenheten. I utgaven 8. mai 1995, hadde Aftenposten et bredt nasjonalt perspektiv på begivenhetene som hadde funnet sted dagen før med totalt 15 sider som dekket ulike markeringer over hele landet. Avisen sendte sin kunstkritiker Lotte Sandberg for å overvære markeringen i Narvik og avdukingen av Frigjøringsmonumentet. Dekningen av markeringen fikk plass på førstesiden til avisen med tittelen «Narvik i sentrum for norsk takknemlighet». Med bilde av veteraner stående foran Trinigon, setter Aftenposten veteranene sammen i konteksten med verdiene uttrykt av monumentet, og hvordan disse ofret seg for friheten. Teksten i reportasjen omhandlet på sin side kun på utformingen av monumentet. Sandberg skrev utdypende om de kunstneriske detaljene og sin tolkning av monumentet. Vekten ble lagt på hvordan kunstneren Gangvik hadde skapt et annerledes fredsmonument, som et alternativ til tradisjonelle, allegoriske fredsminnesmerker med blomsterpiker og fredsduer. Monumentet i Narvik hadde ingen elementer av fest, blomster og jublende barn, men var et stramt spir i speilblankt stål.¹⁸⁴ Sandbergs tolkning av symbolikken som monumentet fremhevet var at den var fremtidsrettet, som med sin utbygging konkret tilstedeværende fysisk, men at spirformen også optimistisk inn mot fremtiden. «Den gror ut opp av jorden, den strekker seg mot solen og lyset».¹⁸⁵

Ovenfor er de mest sentrale reportasjene jeg har funnet angående frigjøringsjubileet i Narvik. Til sammen gir disse en indikasjon på hvordan jubileumsmarkeringen ble tolket og mottatt både lokalt og på et nasjonalt plan. Det er helt klart at betydningen den offentlige deltakelsen ved markeringen hadde var stor. Samtidig er det interessant hvordan det i reportasjene fra

¹⁸³ Andreassen, B. «Forsoning – er det mulig?» *Ofotens tidende* 08.05.1995.

¹⁸⁴ Sandberg, L. «Himmelstrebende frihetsmonument» *Aftenposten* 08.05.1995.

¹⁸⁵ Sandberg, L. «Himmelstrebende frihetsmonument» *Aftenposten* 08.05.1995.

både *Fremover* og *Ofoten tidene* ble vektlagt lite om de norske veteranene. I *Fremover* sin reportasje fikk de allierte veteranene noe plass, noe som også muligens gjenspeiler innholdet i markeringen, der mye var rettet mot alliert deltakelse. Det er overraskende at avisene ikke fokuserte mer på veteranenes rolle under markeringen. I lys av avisreportasjene som er gått igjennom, virker det som om det er det offentlige som får spalteplassen. Tilstedeværelsen av Kong Harald V og Brundtland er det som preger reportasjene. Dette er kanskje ikke så bemerkelsesverdig, da dette er det som gir mest tyngde ved slike markeringer. Det som står i den nasjonale avisen *Aftenposten* er også mer rettet mot kunstverket, og dette fikk klart mest oppmerksomhet.

5.5 Delte meninger angående monumentet

Avisene *Fremover* og *Ofoten Tidene* hadde begge reportasjer som omhandlet reaksjonene på frihetsmonumentet fra deltakere på markeringen. *Ofoten Tidene* intervjuet et dusin antall personer der de fleste reaksjonene var negative. Christina Bjune sier: «Utrolig stygt. Det ødelegger parken vår. Det ser mer ut som en mordgjenstand enn et fredsmonument. Fuglene kan jo drepe seg på den. Nå blir det ikke noe koselig å sitte i parken mer». Inge Olsen sier: «Jeg ville hatt et annet, men man venner seg vel til det med tiden. Jeg håper bare det får stå i fred» Andre sier «Sånn som det ser ut nå er det et bonglete rakkerverk. Jeg syntes dessuten at det forsvinner i trafikken» Jens Opshaug uttrykte: «Jeg har ikke skjønt dybden og innholdet enda. Jeg syntes i midlertidig at det er positivt at vi har fått et nasjonalt frihetsmonument.»¹⁸⁶ En lik reportasje i *Fremover* er av samme karakter. Noen kaller det direkte stygt, og mener det vil bli en turistattraksjon av den grunn. Andre mener det er særegent og fint, og at det pynter opp byen.¹⁸⁷ I lys av reaksjonene ovenfor, er det tydelig at det ikke er alle som var fornøyde med monumentet, som var selve storsatsingen til Frigjøringskomiteen og Narvik Kommune. Det er i større grad den yngre delen av de intervjuede som uttrykker misnøye med monumentet. Dette må ha vært beklagelig for komiteen med tanke på at ungdommen var en av de prioriterte målgruppene for markeringen.

Utdragene fra avisene fremstilt her, viser derimot en gjennomgående positiv mottakelse fra pressen sin del. Det er i reportasjene fokus på symbolikk relatert til komitéens hovedmål med markeringen. Tilstedeværelsen av de offentlige personene som skulle holde taler var en viktig

¹⁸⁶ «Hva syntes du om frihetsmonumentet?» *Ofotens tidende*, 08.05.1995.

¹⁸⁷ «Delte meninger om monumentet» *Fremover*, 08.05.1995.

del av dette for å bygge opp under verdiene som de ville frihetsmonumentet skulle fremstille. Monumentet preget markeringen i ytterste grad, da det var dette som var hovedattraksjonene, og reportasjene representerer også dette.

5.6 Resepsjonen sammenlignet med andre markeringer i Narvik

For å lettere forstå resepsjonens betydning, kan det være hensiktsmessig å se til hvordan de tidligere markeringene ble mottatt i pressen. Avhandlingen vil her trekke frem jubileet i 1985, og markeringen som etterfulgte i 2005. Ved disse markeringene var det heller ikke avdukingen av noe monument i nasjonal form. I 1985, der Frigjøringskomitéen med Berggrav i spissen også hadde ansvaret for markeringen, var det ikke like stor offentlig innblanding i markeringen i Narvik. *Fremover* hadde 9. mai en 3 siders reportasje om markeringene som hadde funnet sted i Narvik og omegn. Med tittelen «Fred og Frihet» ble det vist til taler holdt av ordførere i kommunene. I Narvik var det bekransninger av bautaer med skoleelever til stede var midtpunktet til denne markeringen. Her ble polsk, fransk og britisk støtte igjen løftet frem.¹⁸⁸ Den største offentlige deltagelsen var fra oberst Asbjørn Lerheim som med bekranset minnebautaen for general Carl Fleischer på Lapphaugen og talte foran fremmøtte veteraner i Lavangen.¹⁸⁹ En likhet er hvordan det var vekt på den allierte deltagelsen. Samtidig var det også et større fokus på ofrene i reportasjene.

I 2005 er det oppsiktsvekkende hvor lite fokus frigjøringsdagen fikk i lokal presse i Narvik. *Fremover* hadde 9. mai kun én side med reportasje fra markeringen, og denne ble i tillegg lagt på siste side i avisen. Med tittelen «La ned krans på Frigjøringsdagen» er det med bilde av Ellen Annexstad Trollie en kort reportasje. Hun sier i reportasjen «Det er ikke mange her, men det bruker det heller ikke være. De fleste er antakelig døde. Det begynner tross alt å bli en del år siden krigen.»¹⁹⁰ Det var denne dagen en tynn gruppe mennesker som sammen med et skolekorps marsjerte til kirkeparken i Narvik. Det er interessant hvordan det bare 10 år senere var en så stor nedskalering av markering for frigjøringen i Narvik. Det kan være flere årsaker til dette, men mest innlysende er det nok at det på denne tiden var veldig få gjenlevende veteraner igjen. Dette sammenslått med at det ikke var noe spesielt rundt

¹⁸⁸ Sandvik, K. «Fransk/polsk forbrødring» *Fremover*, 09.05.1985.

¹⁸⁹ Nielsen, S. «Det må ikke skje om igjen» *Fremover*, 09.05.1985.

¹⁹⁰ Bergersen, K.K. «La ned krans på frigjøringsdagen» *Fremover*, 09.05.2005.

jubileum og ingen avduking av et stort monument. Fraværet av sentrale offentlige personer var også merkbart. Her kan vi derfor se en konkret forskjell i både produksjon og resepsjon når det er fravær av et sentralt nasjonalt organ som har stått for markeringen.

5.7 Markeringen 8. mai

Markeringen mandag 8. mai ble av en annen karakter enn den begivenheten dagen før. Her var det de lokale aktørene i Narvik som hadde ansvaret for både planlegging og gjennomføring, og den nasjonale frigjøringskomiteen hadde ifølge kildemateriale ingen innflytelse på innholdet i dette. Det var kulturetaten og den lokale frigjøringskomiteen i Narvik kommune som stod for programmet.¹⁹¹ Årsaken til at avhandlingen har med denne markeringen under kapitlet om resepsjon, er at det er interessant å se hvordan det var forskjell på denne resepsjonen når det ikke var offentlige personer til stede ved i like stor grad som med dagen før. Det hadde tidligere vært tradisjon i Narvik å gjennomføre en fredsmarsj i byen på dagen 8. mai. Etter freden i 1945 ble det arrangert fredsmarsjer med stor deltakelse over hele landet. Fredsmarsjene skulle arrangeres flere steder i Narvik, både i bykjernen og i de ulike bydelene. Fredsmarsjene skulle ta utgangspunkt ved det nasjonale frihetsmonumentet, der det ble lagt opp til at deltakerne skulle enten begynne ved, eller ende opp ved monumentet.¹⁹² Det var hele 3000 elever fra kommunen som deltok i fredsmarsjen. Reportasjene viser til en upåklagelig stemning blant barna, som etter alt å merke virket fornøyde med det nye monumentet.¹⁹³ Dette viser igjen hvordan det var et ønske om å inkludere barn og unge i markeringen, og samtidig ble disse fremhevet i resepsjonen selv om det ikke var den nasjonale frihetskommiteen sitt ansvar denne dagen.

Ved siden av fredsmarsjen, var det naturlig at den største delen av markeringen omhandlet bekransninger ved de ulike gravplassene og monumentene med tilknytning til 2. verdenskrig i områdene. Det ble lagt til rette for en rekke bekransninger både norske og de knyttet til de allierte. Det ble også naturlig å gjennomføre dette i samråd med Forsvaret, som på sin side hadde forberedt denne delen godt som egen etat. Monumentene som ble bekranset strakte seg fra monumenter i Narvik sentrum, deriblant monumentet over falne fra P/S Norge og P/S

¹⁹¹ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Frihetsmonumentet i Narvik. II 1994-1995. Programforslag til markeringen 8 mai. 25.01.1995.

¹⁹² RA/S-1005/D/Dc/L0117/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Frihetsmonumentet i Narvik. II 1994-1995. Programforslag til markeringen 8 mai. 25.01.1995.

¹⁹³ Alfsvåg, T. «3000 for fred» *Fremover*, 09.05.1995.

Eidsvold, veteranplassen – herav våde det franske minnesmerket og Fleischerbautaen, den Sovjetiske minnelunden på Furumoen. I tillegg ble flere monumenter ved Håkvik, ankenes, Beisfjord og Bjerkvik bekranset. Det var flere aktører involvert i de ulike bekransningene, blant annet Sjøforsvarsdistriktet, HV-15 og NHLF IR-16.¹⁹⁴ Det skulle også være et fredstog til og fra Bjørnefjell der sentrale kamphandlinger hadde funnet sted, og bekransinger ved plasser flere hadde mistet livet, men dette var i hovedsak reservert veteraner fra IR-13.¹⁹⁵

Rent administrativt kan en si at markeringen som ble gjort 8. mai var en relativt stor nedtoning sammenlignet med begivenhetene dagen før. Det er også tydelig at det mangelen på deltakelse fra offentlig hold kan forklare dette. En interessant forskjell fra hovedkomiteens arbeid derimot, er hvordan den lokale komiteen fokuserer i større grad på falne og de som ga livet. Dette i motsetning til de mer sentrale verdiene som komiteen valgte å fremheve spesielt i talene nevnt ovenfor. Det blir således naturlig at en lokal markering av denne karakter fokuserer mer på dette. Eriksen viser hvordan det i første årene etter krigen var normalt å begrense monumentene til de som falt i aktiv kamp både ute og hjemme. De eldre monumentene har ofte inskripsjoner som tilsier «de som gav livet for fedrelandet og for friheten», mens de nyere monumentene strekker seg mot begrep som rettferdighet, demokrati og menneskeverd.¹⁹⁶ I mine øyne blir bekransningene som ble gjort et eksempel på hvordan individene blir hyllet av lokale aktører slik som kommunen og Forsvarsavdelinger, mens avdukingen av frihetsmonumentet er en mer felles nasjonal hyllest til alle som bidro for friheten. På den andre siden er det en likhet i hvordan begge markeringene legger en vekt på formidling av verdier til barn og unge. Det virker som om det var et gjennomgående ønske om å få denne gruppen til å ta innover seg erfaringer og kunnskap ved å involvere de aktivt i aktivitetene.

5.8 Takkebrev fra veteraner

I månedene i etterkant av jubileet, strømmet det også inn takkebrev fra ulike veteraner og organisasjoner som hadde tatt del i markeringen både i Narvik og i de andre markeringene, deriblant Oslo og Trondheim. Også i disse brevene blir det uttrykt en takknemmelighet

¹⁹⁴ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Frihetsmonumentet i Narvik. II 1994-1995. Programforslag til markeringen 8 mai. 25.01.1995.

¹⁹⁵ RA/S-1005/D/Dc/L0117/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Frihetsmonumentet i Narvik. II 1994-1995. Programforslag til markeringen 8 mai. 25.01.1995

¹⁹⁶ Eriksen, 1995: 123.

ovenfor komitéens bidrag og planlegging av markeringen. Generalsekretær i Krigsdeltagerforbundet Kjell Wiedswang skrev følgende til Dag Berggrav:

På vegne av våre medlemmer ønsker vi å takke for den utmerkede organiseringen av feiringen av 50-årsminnet for landets frigjøring. Veteranene fikk virkelig føle at deres behov ble tatt fullt vare på. Vi skylder Regjeringen og komitéen en stor takk for at disse dagene ble en uforglemmelig dag for veteranene.¹⁹⁷

Dagfinn Kolstø, formann Trøndelag Krigsveteranforening skrev også til komiteen og uttrykte takknemlighet:

Trøndelag Krigsveteranforening takker for at 15 av våre medlemmer fikk delta ved feiringen av frigjøringsjubileet i Narvik. Det ble et minne for livet for de som var så heldige å få delta ved høytideligheten i Narvik, og særlig er vi glade for at invitasjonen til Narvik gjorde det mulig for våre medlemmer å hedre våre falne kamerater ved Gratangen kommunes arrangement i minnelunden i Gratangen. Atter en gang! Hjertelig Takk!¹⁹⁸

Det er flere eksempler på takkebrev, både fra nasjonale og internasjonale veteraner, men avhandlingen vil ikke ha plass til å gjennom alle. Ut ifra kildene ved RA er det ingenting som tyder på at det var noe form for misnøye blant veteranene som deltok. Disse takkebrevene synliggjør i stor grad hvordan komitéen lyktes med et av sine store mål med markeringen, nettopp å minne og hedre de falne. Det må ha utvilsomt vært en lettelse å motta disse takkebrevene for en målgruppe av den betydning som veteranene var.

I etterkant av jubileet kan en også tale om flere aktører i utførelsen av minnepolitikken i området. Avhandlingen vil ikke gå dypt inn på dette, men en kan konkluderende gjøre rede for en skiftning av fokuset på krig, forsvar og ære, og til fred. Steinar Aas skriver hvordan det i Narvik ikke kan tales om et samstemt kollektivt minne, men heller å diskutere ulike gruppers arbeid for å påvirke innholdet i minnepolitikken.¹⁹⁹ Dette ble særlig synlig i 10 år etter den kalde krigens slutt, og 11 år etter markeringen i 1995. Med avdukingen av

¹⁹⁷ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Dag Berggrav fra Kjell Wiedswang 7.10.1995.

¹⁹⁸ RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite. Takkebrev. Brev til Dag Berggrav fra Dagfinn Kolstø. 15.06.1995.

¹⁹⁹ Aas, 2010: 90.

«Fredsbabyen» var dette ifølge Aas det mest markante fredsmonumentet i byen. Monumentet av en sovende baby utenfor rådhuset i Narvik, med teksten «Fred er løfte om fremtid»²⁰⁰ Monumentet var ment som en møteplass og som et nytt tilskudd til fredsmonumentene. Aas mener dette monumentet er det tydeligste eksempelet på hvordan Narvik dreide seg bort ifra krigs- og forsvarsfokus, og at Narvik er sentrum for ulike interessegrupper i minnepolitikken.²⁰¹ Både sivile, Regjering, og Forsvar er sterkt representert i byen innenfor det kulturelle minne i Narvik, og dette viser hvordan byen er et interessant område å undersøke innenfor minnepolitikk og minneaktører.

5.9 Oppsummering

Dette kapitlet har tatt for seg hvordan 50-årsmarkeringen for jubileet ble mottatt av både deltakere og pressen. Det er synlig at det som blir vektlagt mottakelsen av både pressen og deltakerne, er tilstedeværelsen av de offentlige personene. At Kongen og Brundtland tok del i markeringen ga en symbolsk tyngde som kan ha vært utslagsgivende for markeringens positive resepsjon. Reportasjene fra markeringen vektlegger alle sentrale elementer fra talene, samtidig som de bruker et bildespråk som skildrer en samlet nasjon, med Kongen og Brundtland som representanter. Komiteens hovedprosjekt Frihetsmonumentet, fikk blandede reaksjoner fra de oppmøtte, der flere følte de måtte vende seg til det nye monumentet i bybildet. På den andre siden var det derimot viktig for komitéen at både Kong Harald og Brundtland roste monumentet. For komiteen sin del, som sitt mål med dette var å minnes de falne, samtidig som å styrke symbolet for fred, kan det sies at markeringen var vellykket i denne forstand. Dette vises også gjennom takkebrevene komitéen mottok i etterkant, der det kun var positiv omtale fra de deltagende. Gjennomføringen og innholdet i markeringen inneholdt også elementer som omhandlet ungdommen. Dette ble også vektlagt i mottakelsen av pressen. Vi ser derimot også en konkret forskjell i hvordan markeringene, både før og etter, ble mottatt av presse og deltakere. Vi ser også minnepolitikken i Narvik fortsatt har flere interessegrupper som er aktive i minnepolitikken som blir utført. Frigjøringsjubileet fant sted med en politisk kontekst der fokus på fred ble forhøyet, med sentrale fredsmonumenter som etterfulgte Trinigon.

²⁰⁰ Aas, 2010: 90.

²⁰¹ Aas, 2010: 91.

6 Kap 6 Oppsummering og konklusjon

I november 1991 ble det annonsert at det sentrale organet som skulle planlegge og gjennomføre frigjøringsjubileet 1994/95 var Frigjøringskomitéen. Med et antall på 11 personer, med Dag Berggrav i spissen som leder for komitéen, bar den preg av en sammensetning av personer med tilknytning til motstand under krigen, men også med militære og sivile deltagere. Forsvaret var representert med generalmajor Ola Berg i komitéen, samtidig som de oppnevnte en egen observatør til å følge med på arbeidet i 1995. Oppnevningen av komitéen foregikk ikke i stillhet, da det kom sterke reaksjoner fra krigsveteranorganisasjoner, og Georg Holmen i Marinens Krigsveteranforening sine klagebrev til komitéen ble et eksempel på dette. Det han mente var en gjentakende urett mot handelsflåtens folk, ble eksemplifisert på det ytterste da komitéen ikke inneholdt et medlem som representerte dette området med krigsveteraner. Komitéen bøyde seg derimot ved å oppnevne et ytterligere medlem i krigspensjonist Arne Mathisen med fortid i marinen. Veteranene måtte lyttes til, iallfall for å ikke skape mer oppstandelse.

Komiteens mandat å handle ut ifra var relativt bred og generelt, konkretisert ned til fire punkter. Innledningsvis i å fremme forslag til Regjeringen om programmet gjennom innstillinger. For det andre skulle de også i sitt arbeid ha nær kontakt med berørte organisasjoner. For det tredje fikk de ansvar for tidsrammen for jubileet. Til slutt fikk de også ansvar for internasjonal deltakelse, men dette var noe som skjedde i samråd med UD og Narvik Kommune. Komiteens konkrete ønsker var å gi en bred og verdig markering av hva krigstiden betød for Norge, og spesielt for dem som deltok i krigshandlingene. Årsaken til dette var en gjennomgående forståelse for at dette ble den siste store markeringen der veteranene selv kunne delta. Hvordan uttrykte komitéen dette på best mulig vis i Narvik? I denne sammenheng ble reisningen av et nytt monument avgjørende. Komitéen hadde først sett for seg kun å avduke et monument ved Småkjærene ved Oscarsborg, men etter innspill fra Jens Christian Hauge rettet de blikket mot Narvik og avdukingen av et nytt frihetsmonument, senere kjent som Trinigon. I mine øyne er dette et av temaene som viser Frigjøringskomiteens mottakelighet for impulser utenfra. Jens Christian Huges innflytelse over komitéens beslutninger selv om han selv ikke var en del av komiteen, var tydelig. Hans brev til komitéen tidlig 1992 endret komitéens synspunkt på saken. Komitéen lyttet igjen til eksterne aktører.

Ved siden av å avduke et monument i Narvik, var det også viktig for komiteen å gi informasjon til ungdommen om krigen. Dette ble gjort ved å utgi litteratur om andre

verdenskrig til bruk i skoleverket. Med bibliografien *Bøker om Norges frihetskrig 1940-45: en bibliografi*²⁰², og heftet *Fritt Norge*²⁰³, viser også innholdet i dem hva komitéen anså som det viktigste å formidle til ungdommen. Her var det i hovedsak sentrale krigshendelser som hadde foregått på norsk jord som var hovedtemaet, og som elevene kunne fordype seg i. Komitéen ønsket også å legge særdeles vekt på de unge under selve markeringen i Narvik, da de kontaktet skolene i forkant med forespørsel om de kunne lage en temauke og en utstilling i anledning markeringen. De unge ble derfor komitéens største målgruppe innenfor dette. Her ser vi hvordan komiteen forsøkte å nå ungdommen i et nasjonalt perspektiv ved siden av et som ble formidlet i markeringen. Med disse utgivelsene ser vi også hvordan komitéen vektla videreføringen av kunnskap til nye generasjoner som et sentralt element i jubileet.

De siste forberedelsene til jubileet ble gjennomført høsten 1994 da de leverte sin siste innstilling til Regjeringen. Ved å studere programmet til markeringen er det tydelig at komitéen ønsket å vektlegge fred og frihet. Komitéens viktigste symbolske grep i forhold til dette ble avdukingen av frihetsmonumentet. Symbolikken i Frihetsmonumentet er en klar indikasjon på komiteens ønsker med å forme minnekulturen i Narvik. I tillegg ble tilstedeværelsen av de offentlige personene ved avdukingen et viktig virkemiddel i å belyse monumentets referering til disse sentrale verdiene. Sammenlignet med Kong Haralds tale, som var mer fokusert på Narviks historie og betydning i krigen og visjoner for fremtiden, hadde Brundtlands tale et bredere tematisk fokus. Hun snakket om frigjøringen av hele Norge og vektla verdier som frihet, uavhengighet og demokrati som gjelder for hele landet. Begge talene formidlet et emosjonelt engasjement og en respektfull holdning til ofrene og de som kjempet for Norges frihet. Både Kong Harald og Brundtland uttrykker også sin takknemlighet til allierte land og deres bidrag til Norges frigjøring. Der Kong Haralds tale er mer historisk nøyaktig og detaljert i sin beskrivelse av Narviks rolle under krigen, var Brundtlands tale mer omfattende og tematisk bredere, med vekt på betydningen av å lære av fortiden, verdien av samarbeid og demokrati. Tematikken i talene hadde også en politisk kontekst som bidrar til å forklare dem. Markeringen fant sted kun få år etter oppløsningen av Sovjetunionen og de «varme vindene» av fred og frihet var noe som stod i sentrum. Mulighet for et bredt internasjonalt samarbeid hadde gode utsikter.

²⁰² Luihn & Frigjøringskomitéen, 1995.

²⁰³ Forsvarets forum et al. 1995.

Jens Christian Hauge tale la vekt på ofrene og hvordan disse ikke falt forgjeves. Disse perspektivene kan sees i lys av Eriksens teorier om fokuset krigsminnemarkeringer har på de som døde. Så lenge fokuset ligger på de som ofret livet, blir markeringens innhold og budskap sjeldent kritisert og protestert på. Dette er også tilfellet med symbolikken som Trinigon fremhever, med tanke på treenigheten som avhandlingen beskrev i kapittel tre. I mottakelsen av jubileet ser man en lik tendens ut ifra de avisreportasjene har omhandlet. Det som hovedsakelig ble vektlagt i reportasjene var tilstedeværelsen av de offentlige personene. Den symbolske tyngden som komitéen ønsket å bringe med Kongen og Brundtland fant veien til avisene i stor grad. Reportasjene vektlagte alle elementer fra talene som ble holdt, og her ble det formidlet hva som var de viktigste budskapene fra hver av de talene. Avhandlingen har også vist hvordan veteraner som deltok på markeringen også viste sin takknemlighet ovenfor markeringen, med utelukkende positive tilbakemeldinger rettet mot komitéen i form av takkebreve sendt i etterkant av jubileet.

Til slutt viser avhandlingen også hvordan Frigjøringskomitéen var med på å forme minnepolitikken i Narvik og hvordan fokuset har endret seg fra krig og forsvar, til fokus på fred. Det har også vært flere ulike grupper som jobber for å påvirke innholdet i minnepolitikken. Dette har vært særlig tydelig de siste tiårene etter den kalde krigens slutt. Steinar Aas peker på hvordan «Fredsbabyen», et monument av en sovende baby utenfor rådhuset i Narvik, har blitt det mest markante fredsmonumentet i byen og hvordan dette viser hvordan grupper har dreid seg i noe grad bort fra krigs- og forsvarsfokus. Narvik er sentrum for ulike interessegrupper innenfor minnepolitikken, som sivile, Regjeringen og Forsvaret, noe som gjør det til et interessant område å undersøke.

6.1 Konklusjon

Denne avhandlingen har dermed forsøkt å vise hvordan frigjøringsjubileet i Narvik ble markert i 1995, og hva som var Frigjøringskomitéen sin rolle i planleggingen og gjennomføringen av markeringen. Kildematerialet som har blitt gjennomgått viser klart og tydelig at det var en omfattende prosess, der komitéen både måtte samordne og samarbeide med flere ulike aktører for å nå gjennom med sine mål. Avhandlingen har vist hvordan en komité nedsatt av regjeringen får en spesiell type mandat og handlingsrom til å skissere en markering ut ifra de verdier de ønsker skal formidles videre i det kollektive minne om andre verdenskrig i Norge. For Narvik innebar 50-årsmarkeringen av byen ble et senter for et nytt nasjonalt krigsmonument.

Avhandlingen hadde et innledende fokus med å se på hva slags intensjoner og målsetninger Frigjøringskomitéen satte seg og hvordan dette viste seg i markeringen. Som oppgaven har vist med teori fra Eriksen og Stugu fungerer minnemarkeringer som et viktig redskap for det minneaktørene ønsker å bevare og formidle. Frigjøringsjubileet i Narvik i 1995 viser en betydelig grad av kontinuitet i forhold til de sentrale temaene som har vært fremtredende i offisielle fremstillinger av andre verdenskrig i Norge. Det er tydelig at komiteen forholdt seg til den patriotiske grunnfortellingen om andre verdenskrig der fokuset på offer og frihet ble vektlagt, samtidig som det gode versus det ondet stod sentralt. Her ser vi også hvordan veteranene, både norske og allierte, fikk en grandios nasjonal hyllest i form av Frihetsmonumentet. Samtidig er det også tydelig at den politiske konteksten spilte inn i hva som ble formidlet. Med gode utsikter for fred i verden, skulle Narvik symbolisere og være i sentrum for fred i fremtiden. Derfor kan en si at Frigjøringskomitéen ønsket ikke kun ved avdukingen av Trinigon å minne tilbake til krig, offer og forsvar, men også legge rammer for en minnekultur som fokuserte på mer på fred. Avhandlingen har vist hvordan arrangementet Frigjøringsjubileet i Narvik 1995 bidro til å opprettholde et aspekt ved kollektivtradisjonen om krigen som fortsatt står sterkt i samfunnet, dette med en mytisk viten koblet til et sett med verdier som aktørene knyttet til markeringen uttrykte. Dette ble gjort i kraft av taler fra de sentrale aktørene som var til stede under komitéens regi, samtidig som monumentet i seg selv fremhever disse verdiene. Avhandlingen har demonstrert hvordan Frigjøringskomitéen ønsket å bruke frigjøringsjubileet i Narvik som et ritual som videreførte sentrale retorikk knyttet til kjerneverdier som fred og frihet.

6.2 Videre forskning

Når jeg avslutter dette arbeidet, ser jeg at det er flere forhold knyttet til 50-årsmarkeringen for frigjøringen av Norge som fortsatt kan undersøkes nærmere. Det var innledende et ønske med denne avhandlingen å undersøke Forsvaret som minneaktør ved krigsminnemarkeringer i Nord-Norge. Det viste seg at det var tidkrevende å få innsyn i kildematerialet knyttet til Forsvaret og Forsvarsdepartementet. Det er samtidig tydelig, som denne avhandlingen har vist, at Forsvaret som aktør var involvert i planleggingen, og her er det rom for videre forskning. 50-årsmarkeringen for frigjøringen inneholdt også en annen stor markering i Nord-Norge, som ble avholdt i Kirkenes i oktober 1994. Dette er et i hovedsak utforsket felt som fortjener mer oppmerksomhet. Det er også rom for videre utforskning av mottakelsen av frigjøringsmarkeringen i Narvik, basert på grundigere gjennomgang av avisoppslag enn denne oppgaven har hatt rom for. Også takkebrev og andre dokumenter som viser hvordan

markeringen ble mottatt av presse og befolkning kan være interessant å studere, særlig for å undersøke nærmere hvordan 50-årsmarkeringen bidro til å forme og kanskje delvis omforme den norske kollektivtradisjonen knyttet til andre verdenskrig.

Litteratur og kilder

Arkivmateriale

Riksarkivet

Statsministerens kontor

RA/S-1005/D/Dc/L0107/0001. Frigjøringsjubileet. 1995. Frigjøringskomiteen. Møter, referat.

RA/S-1005/D/Dc/L0106/0004. Frigjøringsjubileet. 1995. Oppnevning av frigjøringskomite.
Takkebrev.

RA/S-1005/D/Dc/L0106. Organisasjon og administrasjon. Generelt.

RA/S-1005/D/Dc/L0116/0002. Frigjøringsjubileet. 1995. Frihetsmonumentet i Narvik. I.

RA/S-1005/D/Dc/L0117/0001. Frigjøringsjubileet. 1995. Frihetsmonumentet i Narvik. II.

Bøker og artikler

Aagedal, O. (2017). Innleiing: Å feire fortida. I Aagedal, O., Botvar, P. K., & Brottveit, Å. (Red.) *Kunsten å jubilere: grunnlovsfeiring og minnepolitikk*. (s. 14-25). Pax.

Aas, S. (2010). Minnepolitikk i endring – Minnekulturen i og rundt Narvik 1940. I Dessingué, A., Knutsen, K., Cardozo, A. E. L., & Memory Studies (Red.) *Flerstemte minner* (s. 71-94). Hertervig akademisk forlag.

Dalmo, K.H. & Eng, V. (2022). «Felttoget i Nord-Norge i 1940». I Fredrik Fagertun (Red.), *Overfall og okkupasjon. Andre verdenskrig i nord*. Orkana Akademisk

Eriksen, A. (1995). *Det var noe annet under krigen: 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*. Pax.

Eriksen, A. (1999). *Historie, minne og myte*. Pax.

- Erl, A., & Young, S. B. (2011). *Memory in culture*. Palgrave Macmillan.
- Jaklin, A. (2018). *Kampen om Narvik: 62 desperate dager*. Gyldendal.
- Luihn, H., & Frigjøringskomitéen. (1995). *Bøker om Norges frihetskrig 1940-45: en bibliografi*. Grøndahl Dreyer: Frigjøringskomitéen.
- Myklebost, K. A., & Markussen, J. A. (2021). Dragkamp og balansegang. Frigjøringsmarkeringene i Kirkenes 1954-1994: Et minnepolitisk perspektiv. *Nordisk østforum*, 35, 60–79. <https://doi.org/10.23865/noros.v35.2604>
- Njølstad, O. (2008). *Jens Chr. Hauge: fullt og helt*. Aschehoug.
- Ryymän, T. (2018). Å arbeide med tekstanalyse. I Melve, L. & Ryymän, T. (Red.) *Historikerens arbeidsmåter*. (s. 44-69). Universitetsforlaget.
- Stugu, O. S. (2021). *Den andre verdenskrigen i norsk etterkrigsminne*. Det norske samlaget.

Doktorgradsavhandlinger

- Maier, C. & European University Institute. Department of History and Civilization. (2007). *Making Memories: The Politics of Remembrance in Postwar Norway and Denmark*. (Doktorgradsavhandling, European University Institute) <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/6996>
- Markussen, J. A., & UiT Norges arktiske universitet Institutt for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi. (2020). *Krigshistoriens livsløp: samspillet, konkurransene og kampene om iscenesettelsen av Nord-Norges krigshistorie*. UiT Norges arktiske universitet, Institutt for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi. <https://hdl.handle.net/10037/19771>

Hefter

- Forsvarets forum, Krigsinvalidforbundet og krigsveteranorganisasjonene i samarbeid med Forsvaret, Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet og Regjeringens Frigjøringskomité. (1995). *Fritt Norge*. (Hefte).

Artikler fra leksikon og oppslagsverk

Bonde, A. *Gro Harlem Brundtland* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 30. april 2023 fra http://snl.no/Gro_Harlem_Brundtland

Dag Berggrav i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 30. april 2023 fra https://snl.no/Dag_Berggrav

Færøy, Frode: *Milorg* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 30. april 2023 fra <https://snl.no/Milorg>

Hetland, Tom; Allkunne: *Jens Chr. Hauge* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 3. mai 2023 fra https://snl.no/Jens_Chr._Hauge

Holm-Hansen, Jørn; Landsem, Lena Ingilæ: *Barentssamarbeidet* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 30. april 2023 fra <https://snl.no/Barentssamarbeidet>

Tore Gjelsvik i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 3. mai 2023 fra https://snl.no/Tore_Gjelsvik

Pressemeldinger

Regjeringen. (1991). Pressemelding: Komité skal planlegge 50-årsdagen for frigjøringen, i 1995. 07.11.1991. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/smk/vedlegg/tidligere-pressemeldinger/1995/frigjoringsjubileet-1995.pdf>

Regjeringen. (1993) Pressemelding: Regjeringen støtter monumentplaner. 19.01.1993. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/smk/vedlegg/tidligere-pressemeldinger/1993/regjeringen-stotter-monumentplaner.pdf>

Aviser

Fremover

1985

Nielsen, S.A. «Det må ikke skje om igjen» *Fremover*, 09.05.1985.

Sandvik, K. «Fransk/polsk forbrødring» *Fremover*, 09.05.1985.

1993

Danielsen, Roger “Frigjøringskomiteen håper på kong Harald” *Fremover*, 16.02.1993.

1995

Alfsvåg, T. «Nasjonalm Monumentet kom fram i tide» *Fremover*, 06.05.1995

Alfsvåg, T. «Besvimte av spenning» *Fremover*, 08.05.1995.

Alfsvåg, T & Seines, J. «Den store folkefesten» *Fremover*, 08.05.1995.

Alfsvåg, T. «3000 for fred» *Fremover*, 09.05.1995.

Berg, P.H. “Tilbake etter 50 år” *Fremover*, 08.05.1995.

Berg, P.H. «Den lengste turen» *Fremover*, 08.05.1995.

Eidum, E.M «-La gamle fiender møtes i Narvik» *Fremover*, 12.01.1995.

Eidum, E.M. «Kan ikke sette strek over krigen» *Fremover*, 12.01.1995

«Delte meninger om monumentet» *Fremover*, 08.05.1995.

2005

Bergersen, K.K. “La ned krans på frigjøringsdagen» *Fremover*, 09.05.2005.

Ofotens tidende

Andreassen, B. «Forsoning – er det mulig?» *Ofotens tidende*, 08.05.1995.

Andreassen, B. «Solskinn og folkehav for kongen». *Ofotens tidende*, 08.05.1995.

«Mektig og dramatisk» *Ofotens tidende*, 08.05.1995.

«Hva syntes du om frihetsmonumentet?» *Ofotens tidende*, 08.05.1995.

Aftenposten

Andreassen, T «Freden skal feires først i Finnmark» *Aftenposten*, 8. mai 1993

Sandberg, L. «Himmelstrebende frihetsmonument» *Aftenposten*, 08.05.1995.

Filmer

Skjoldbjærg, E. (Regissør). (2021) *Kampen om Narvik* (Film) Nordisk Film Distribusjon.

Nettsider og andre dokumenter

Frisak, N. & Grydeland, B, T. (2003). «*Dag Berggrav – embetsmannen*» Minneord. Hentet 28. mars fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/smk/taler-og-artikler/2003/minneord-om-dag-berggrav--embetsmannen-a/id113094/>

Gangvik, E. (1993). *Trinigon*. Konkurransetekst til monument konkurransen om Frihetsmonumentet i Narvik. Tilsendt på e-post av Gangvik, E. 24.04.23.

Teigen, J.E. (2019). Fredssenterets historie. Hentet 4. april, 2023 <https://issuu.com/nor-trykk/docs/fredssenteret?e=11565464/70066925>

Torgersen, U.E. *Krigshistorisk landskap Narvik 1940*. Narviksenteret. Hentet 4. april, 2023 <https://www.narviksenteret.no/formidling/krigshistorisk-landskap-narvik-1940/>

